

16+

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 39 (5196) 30 верасня 2022 г.

ISSN 0024-4686

У аснове —
творы
для дзяцей
стар. 5

Паяднаў
жыццё
з Радзімай
стар. 12

Дзве
рэальнасці
на сцэне
стар. 13

Высакародная справа

Фота Кастуся Дробава.

Скульптура «Настаўніца першая мая» (2014 г.) каля будынка БДПУ імя М. Танка. Скульптар А. Шамаў, архітэктар Д. Бубноўскі.

Ролю настаўнікаў у жыцці кожнага з нас пераацаніць немагчыма. Зрэшты, немагчыма пераацаніць і іх значэнне для беларускай культуры, што ўвабрала ў сябе прыкметы традыцыі як заходняй, так і ўсходняй з яе шанаваннем настаўніка і настаўніцкай працы. Там, куды сонца прыходзіць раней, носьбіты беларускага менталітэту падглядзелі асабліва пяшчотнае стаўленне да постаці педагога як да адной з найбольш уплывовых, постаці цэнтральнай, якая па важнасці ў жыцці набліжаецца да бацькоў. Сляды гэткага пяшчотнага стаўлення праяўляюцца тут і там у літаратуры і гісторыі нашай краіны, зафіксаваны ў слоўніках.

Нездарма — хоць з'ява тая даўно ўжо сышла ў нябыт — амаль усе з дзяцінства ведаюць, хто такі «дарэктар» і чым ён адрозніваецца ад «дырэктара»... Нездарма многія беларускія класікі зведалі настаўніцкага хлеба, мелі педагагічную практыку (В. Дунін-Марцінкевіч, Я. Колас, Я. Брыль), а раман выхавання займае ў гісторыі нашай літаратуры адно з важных месцаў (успомніце, напрыклад, «Каласы пад сярпом тваім» У. Караткевіча альбо «На ростанях» Я. Коласа, дзе галоўны герой і сам настаўнік)... Нездарма, у рэшце рэшт, настаўніцкі з'езд 1906 года адыграў значную ролю ў станаўленні беларускай нацыі... У нядзелю, 2 кастрычніка, Беларусь адзначае Дзень настаўніка!

Віншуем усіх, хто прычыніўся да гэтай высакароднай працы!

«ЛіМ»-акцэнт

Актуальна. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка азнаёміў з будаўніцтвам музэя ў дзяржаўным мемарыяльным комплексе «Хатынь». Ён даручыў садзейнічаць грамадзянам, якія хочучы ўнесці свой уклад у акультурванне мемарыяльнага комплексу. «Трэба ачалавечваць гэтую тэрыторыю, каб кожны меў дачыненне», — перакананы Прэзідэнт. На яго думку, важна захаваць першапачатковы выгляд мемарыяльнага комплексу. Між тым тут па захаваных апісаннях аднаўляюць старадаўнюю вясковую царкву. Аднак стаяць храм будзе ўжо ў іншым месцы. Там, дзе ён быў спачатку, знаходзіцца старадаўняя могілка. У час другой чаргі будаўніцтва прадулжэцца адрамантаваць мемарыялы «Могілка вёсак» і «Дрэва жыцця», бетонны агароджы пахананняў, урны з зямлёй. Работы запланаваны на 2022 год. Трэцяя чарга прадулжэ дэмамонт падсвечвання цэнтральнай дарожкі і гукавога афармлення мемарыяла.

Фэстываль. Новая практыка для маладзёжнай аўдыторыі плануецца ўнесці ў праграму міжнароднага фестывалю мастацтваў «Славянскі базар у Віцебску» ў 2023 годзе, адзначаецца ў Telegram-канале Міністэрства культуры. Гэтую і іншыя тэмы абмеркавалі на пасяджэнні рэспубліканскага арганізатыўнага камітэта пад кіраўніцтвам віцэ-прэм'ера Ігара Петрышэнкі. Акрамя таго, разгледзелі вынікі правядзення XXXI Міжнароднага фестывалю мастацтваў «Славянскі базар у Віцебску». Міністр культуры Анатоль Маркевіч адзначыў паспяховае рэалізацыю праграмы мерапрыемстваў фестывалю і запатрабаванае фестывальных праектаў у гледача. На пасяджэнні таксама паставілі задачу абнавіць праграму і фармат правядзення асноўных мерапрыемстваў з асваеннем новых пляцовак для іх правядзення. Плануецца наладзіць больш цеснае супрацоўніцтва з расійскім бокам па рэалізацыі праектаў Саюзнай дзяржавы.

Паміць. Фота- і кінематэрыялы аб пасляваеннай аднаўленні гарадоў Беларусі прадставілі на часовай экспазіцыі «Пасляваенная архітэктура Беларусі ў архіўных дакументах і матэрыялах. 1945—1955 гады» ў Беларускаму дзяржаўнаму музэі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Фотадакументальная частка выстаўкі паказвае працоўны энтузіязм савецкіх архітэктараў і беларускага народа ў аднаўленні архітэктурных збудаванняў гарадоў у пасляваеннае дзесяцігоддзе. Акцэнт экспазіцыі — на аднаўленні Мінска. Беларускі дзяржаўны архіў кінафотонадакументаў прадставіў для выстаўкі 19 адзінак захоўвання кінадакументаў: сюжэты з кіначасопісаў «Беларусь сёння», «Навіны дня», кінанарывы і кіналетатісы. Сваімі матэрыяламі для экспазіцыі падзяліліся таксама Беларускі дзяржаўны архіў навукова-тэхнічнай дакументацыі, кінастудыя «Беларусьфільм», рэгіянальныя музэі і іншыя ўстановы. Часовае экспазіцыя будзе працаваць да 24 кастрычніка, перадае БелТА.

Ініцыятыва. Дзень адкрытых дзвярэй на Мастацкім камбінаце Беларускага саюза мастакоў пройдзе заўтра, інфармуе БелТА. «На Мастацкім камбінаце на вуліцы Някрасава шмат майстэрняў рознага характару. Тут знаходзілася і першая майстэрня народнага мастака Беларусі Георгія Паплаўскага, якая будавалася ў пасляваенны час», — цытуе БелТА словы старшыні БСМ Глеба Отчыка. 1 кастрычніка наведальнікі Мастацкага камбіната пазнаёмяцца з атмасферай творчых арт-прастор, убачаць мастакоў за працай, зададуць ім пытанні і нават паспрабуюць сябе ў якасці аўтара, прайдуча па паверхах і зазірнуць у адчыненыя дзверы майстэрняў. Мэта новага праекта БСМ — прыадкрыць для гараджан і зрабіць бачнымі творчыя прасторы Мінска, у якіх працуюць графікі, скульптары, манументалісты, мастакі дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва. Плануецца, што ініцыятыва стане штогадовай і лакацыя праекта пашырыцца.

Рэгіён. У Магілёўскім абласным тэатры лялек прайшла прэм'ера спектакля «Магіла льва» паводле народных паданняў і паэмы Янкі Купалы. Як паведамаў БелТА, рэжысёрам-пастаноўшчыкам спектакля пра народнага героя Машку выступіла Марыя Гуцава, для якой пастаноўка стала першым праектам на магілёўскай сцэне. «Я родам не з Магілёва, таму спектакль стане спецасаблівым знаёмствам з гэтай зямлёй, — адзначае Марыя Гуцава. — Праца будзе цікавай і карэным жытцём, якія, упэўнена, будаваюцца шмат новага з гісторыі горада: якія людзі тут жылі, чым займаліся, пра што марылі і як любілі. Найперш гэта будзе спектакль пра чалавека і для людзей».

Агляд афіцыйных падзей ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

3 берасцейскай ноткай

Брэсцкае абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі прыняло ўдзел у літаратурна-музычным фестывалі «Восень у Завоссі», які традыцыйна ладзіць Дзяржаўны музэй гісторыі беларускай літаратуры ў музэй-сядзібе Адама Міцкевіча.

Праграма фестывалю была даволі насычанай: гэта і займалыя экскурсіі па сядзібе, і мастацкія пленэры, і квэсты, гульні, выстаўкі, майстар-класы... Свята пачалося з урачыстых мерапрыемстваў на галоўнай сцэне. Мне як старшынні Брэсцкай творчай суполкі выпаў гонар уручыць дыпломы і ўзнагароды, сярод якіх — кнігі берасцейскіх аўтараў пераможцам дзіцячага літаратурнага конкурсу «Там пакінуў я душы часціцу...», прысвечанага творчасці А. Міцкевіча.

На маляўнічым «Бібліятэчным падворку» размясцілася і апрацаваная сцэна, замест кулі і бласку сцэнчных сафітаў — сонечныя восеньскія промні ў рознакаляровай лістоў дэ смагадзвы дыван лішчэ сакавітай травы! Менавіта ў гэтым маляўнічым беларускім куточку Адам Міцкевіч так шырока раскінуў свае крылы, менавіта тут адчуваеш энергію паэтычнай думкі, безупыннасць жыцця, творчых палётаў.

Шмат тамніц адкрыў слухачам гісторыю, краязнаўца Анатоль Бензюрук, які ў пачатку дзевянацятых быў удзельнікам раскопак на сядзібе Адама Міцкевіча. Падчас

вадроўкі ён паказаў вёску, дзе нававалі маладыя археолагі, расказаў пра няпростую даследчую працу. Уважлівым слухачам «Бібліятэчнага падворка» Анатоль Бензюрук зачытаў сваё аса «Камандзіроўка да Міцкевіча», якое было надрукавана ў часопісе «Радавод» у 1990 годзе.

Маладая паэтэса, настаўніца з Бярозы Алена Папко прачытала ўзнёслыя, поўныя светлых паучуццяў вершы, а свой дэбютны паэтычны зборнік «Мой сад» падарыла дырэктару музэя.

Не першы раз выступіла на сядзібе класіка і паэтэса з Баранавіч Паіса Раманчук. З асаблівай цеплынёй і пяшчотай яна прачытала творы, прысвечаныя Адаму Міцкевічу і працавітаму таленавітаму беларускаму народу.

Фестываль стаў выдатнай магчымасцю ўбачыцца з калегамі па пярэ з розных куткоў Беларусі. Да выступлення берасцейскіх пісьменнікаў далучылася Таццяна Яцук з Іродзскага абласнога аддзялення і Зоя Кулік з Мінскага гарадскога. Прыемна было паглядзець і яркія выступленні маладых таленавітых мінскіх паэтэс Кацярыны Роўды і Кацярыны Стройлавай.

Велічна праз гады гучыць слова Адама Міцкевіча, а нашымі творчымі намаганнямі захоўваецца памяць, цягнецца творчая сцяжынка ў будучыню, а з ёй і заклік да нашчадкаў любіць і берачы нашу родную краіну Беларусь.

Таццяна ДЗЕМІДОВІЧ

між іншым

Творчасць не ведае межаў

Ваеннаслужачыя тэрміновай службы пагранічнай пастой «Клявіца», «Крайванцы» і заставы «Каменны Лог» сустрэліся з журналісткай і пісьменніцай з Астраўда Нінай Рыбік.

Для сябра Беларускага саюза журналістаў і Саюза пісьменнікаў Беларусі Ніны Рыбік такія мерапрыемствы не ў навіну. Яна любіць сустракацца з людзьмі. Найперш з прычыны сваёй журналісцкай прафесіі, якая дорыць незабыўныя спатканні. Дарэчы, менавіта з такіх вось сустрэч нарадзілася кніга публіцыстыкі Ніны Аляксееўны «Кожны стрэчны нам — настаўнік».

— Тут сабраны найлепшыя, на мой аўтарскі погляд, газетныя публікацыі за доўгія гады працы. Жыццё маіх герояў, іх урокі, думкі, перакананні дапамагаюць мне знайсці адказ на няпростыя жыццёвыя пытанні. Спадзяюся, дапамогуць і некаму з маіх чытачоў, — адзначыла пісьменніца.

Сумесны праект Дзяржаўнага пагранічнага камітэта і Саюза пісьменнікаў Беларусі пачаў рэалізоўвацца некалькі гадоў назад. Дзякуючы такой ініцыятыве ў воінскіх часнях органаў пагранслужбы сталі ладзіцца сустрэчы вайскоўцаў з літаратарамі: моладзь атрымала магчымасць пазнаёміцца з творчасцю сучасных беларускіх аўтараў, а разам з тым узбагаціцца духоўна і разнастаць «суровыя армейскія будні».

Бібліятэкар Смаргонскай пагранічнай групы Алена Бакуштай не шкадавала трапных эпітэтаў, характарызуючы шаную гасцю, згадвала яе заслугі як у журналісцкай і літаратурнай дзейнасці, так і ў грамадскіх справах. Сярод захапленняў Ніны Аляксееўны — самадзейны тэатр. Па апавяданні «Калядны вечар», якое ўвайшло ў кнігу «Скрыжаванні», створаны спектакль з аднайменнай назвай, дзе аўтар сыграла адну з галоўных роляў. Самадзейныя астравецкія артысты з гэтай пастаноўкай аб'ездзілі палову Беларусі, паказалі яе патрабавальнаму сталічаму гледачу і пабывалі ў Расіі.

супрацоўніцтва

Ад назіранняў да спазнання

У ліку пяці лаўрэатаў X абласной літаратурнай прэміі імя Кірылы Тураўскага — вядомы беларускі пісьменнік, гараворы член Саюза пісьменнікаў Беларусі і член Саюза пісьменнікаў Саюзнай дзяржавы Яўген Калашнікаў.

Па стане здароўя літаратар не змог прыняць удзел у XXIX Дні беларускага пісьменства ў Добрушы, дзе адбылася цырымонія ўшанавання пераможцаў конкурсу рукапісаў 2022 года. Заслужаную творчую ўзнагароду — памятную дыплом і новую кнігу, выдданую на выніках абласнога літаратурнага спаборніцтва, — пісьменніку па даручэнні заснавальніка конкурсу ўручыў старшыня Гомельскага абласнога аддзялення ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі» Уладзімір Гаўрыловіч. Лідар абласной пісьменніцкай арганізацыі, звяртаючыся да старэйшых сучаснай літаратуры Гомельшчыны і Беларусі, адзначыў вялікі ўклад Яўгена

Ніна Рыбік з ваеннаслужачымі.

Шлях у літаратуру для Ніны Рыбік пачаўся з апавядання «Эвакуацыя». Дэбют, падтрыманы паэтам Міколам Мяцішкім, дарэчы, земляком Ніны Аляксееўны, распаўсюдзіў яе чарнобыльскай прозы. Прататыпамі герояў сталі аднавіскаўцы, жыхары невялікай вёскі Уласы, што ў Хойніцкім раёне на Гомельшчыне. На жаль, пасля Чарнобыльскай трагедыі гэтая вёска трапіла ў зону адсялення. Лёс раскідаў яе землякоў па ўсім свеце. Аўтар «сабрала» іх у двух сваіх зборніках прозы — «Права на адсяленне» і «Свае і Чужыя». З яркім псіхалагізмам у іх паказваюцца супярэчлівыя характары і лёсы людзей, якія апынуліся ў няпростых жыццёвых сітуацыях.

Гэтая складаная тэма, прапушчана праз сэрца аўтара, прынесла ёй дзве вялікія перамогі за межамі краіны. За нарыс «Чарнобыль без міфаў» рэдактар «Астравецкай праўды» названа найлепшай журналісцкай краіна Усходняй Еўропы і Расійскай Федэрацыі. З нямецкага Штутгарту яна прывезла дыплом з прэміяй, а з пушкінскага Болдзіна — ордэн са срэбра ручной работы.

Аліна САНОК,
фота аўтара

Міхайлавіча Калашнікава ў папулярныя кнігі і чытанні сярод падрастаючага пакалення, пажадаў калегу, які з'яўляецца сапраўдным прыкладам служэня літаратуры для маладых аўтараў, даўгалецця і новых творчых поспехаў.

Дарэчы, вершы і казкі творцы, якія перамаглі ў намінацыі «Дзіцячая літаратура» і апублікаваны ў кніжцы «Чаяпіцца з катом», прызначаны для дзяцей рознага ўзросту. Яны — пра дзяцей і жывёл, вясёлыя і пазнавальныя, з гумарам і ненадакучлівым настаўленнем. Тэмы многіх твораў, як адзначае аўтар, узяты з назіранняў за гульнямі, паводзінамі дзіцей, з іх гутарак і выказванняў. Казкі прывіваюць дзецям пачуццё дружбы, дабрны, імкненне да вучобы і пазнання свету прыроды. Няпростыя жыццёвыя сітуацыі, у якія трапляюць асобныя героі, вучаць жыццёўстойлівасці і пераадоленню цяжкасцей.

Мікалай ІГНАТОВІЧ

прэзентацыі

Лімаўцы ў Гродне

23 верасня па запрашэнні Гродзенскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі калектыў газеты «Літаратура і мастацтва» наведаў горад над Нёманам.

У Гродзенскай абласной навуковай бібліятэцы імя Я. Ф. Карскага адбылася сустрэча рэдакцыі штотыднёвіка з вядомымі пісьменнікамі, студэнтамі Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы, Гродзенскага дзяржаўнага медыцынскага ўніверсітэта, школьнікамі і тымі, хто неабякава да роднага слова.

Галоўны рэдактар «Літаратуры і мастацтва» Аляксей Чарота распавёў удзельнікам імпрэзы пра 90-гадовую гісторыю выдання, асаблівасці сённяшняй працы і падзяліўся планами на будучыню.

Са сваімі вершамі і прамовамі выступілі члены Саюза пісьменнікаў Беларусі, майстры слова з Гродна Людміла Кебіч, Дзмітрый Радзівончык, Браніслаў Ермашкевіч, Вікторыя Смолка, Руслан Казлоўскі, Аліна Сабуць і іншыя. Песнямі на вершы айчынных класікаў і сучаснікаў

Фота Кастыя Дробова.

парадаваў прысутных беларускі музыкант, паэт, бард Аляксандр Закрэўскі.

Чытачы газеты могуць пазнаёміцца з творчасцю гродзенскіх паэтаў у № 37 «Літаратуры і мастацтва», дзе прэзентаваны вершы членаў Гродзенскага абласнога аддзялення СПБ.

Яна ЦЭГЛА
сустрэчы

Увага да роднага

У межах дня інфармавання па тэме «Гісторыя беларускай дзяржаўнасці — аснова грамадзянска-патрыятычнага выхавання насельніцтва» перад супрацоўнікамі бібліятэчнай сістэмы Уздзенскага раёна выступіў старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі Аляксей Карлюкевіч.

Сустрэча прайшла ва Уздзенскай раённай бібліятэцы імя Паўлюка Труса. Акрамя бібліятэчных работнікаў

удзел у мерапрыемстве прынялі члены СПБ, якія жывуць і працуюць ва Уздзе і Уздзенскім раёне. Сярод іх — Дзмітрый Вінаградаў, Віктар Сабалеўскі, Галіна Нічыпаровіч, Валанціна Шытыка.

У час размовы былі закрануты самыя розныя пытанні гісторыка-патрыятычнай праблематыкі на старонках айчынных медыя. Кіраўнік СПБ, дырэктар — галоўны рэдактар Выдавецкага дома «Звязда» расказаў пра новы праект у газеце «Звязда» —

серыю публіцыстычных артыкулаў «Вогненныя вёскі», прысвечаных спаленым у Вялікую Айчынную вайну фашыстамі паселішчам у розных рэгіёнах Беларусі. Таксама Аляксей Карлюкевіч звярнуў увагу на сённяшні стан кнігавядання ў краіне, назваў найбольш адметныя кніжныя навінікі 2022 года, якія пабачылі свет у дзяржаўных выдавецтвах, расказаў пра найбольш значныя планы кнігавыдавецкага характару ў «Звяздзе».

Сяргей ШЫЧКО
юбілей

Краязнаўчы чэлендж

Пісьменнік Аляксей Кажадуб 27 верасня адсвяткаваў 70-гадовы юбілей. Нарадзіўся ён ў Ганцавічах і дзесяць гадоў пражыў тут. Сваё дзяцінства неаднойчы ўвасабіў у напісаных творах. Для жыхароў Ганцаўшчыны вельмі блізкай стала яго першая кніга «Гарадок», дзе апісваюцца жыццёвыя прыгоды хлопчыка Віціка з гарадскога пасёлка Ліскавічы.

Так склалася, што лёс звязаў з Масквой, дзе жыве і працягвае пісаць, праўда, творы ўжо на рускай мове. У 2013 годзе выдаў кнігу аповяданняў «Элексір жыцця», якой у фондах ГЦРБ імя В. Ф. Праскурава налічвалася ўсяго чатыры асобнікі. Нядаўна фонды бібліятэк раёна папоўніліся яшчэ трыццацю экзэмплярамі.

У раённай бібліятэцы ў пакоі «Ганцаўшчына літаратурная» прадстаўлена экспазіцыя, прысвечаная жыццю і творчасці Алясея Кажадуба. Супрацоўнікі ГЦРБ запрашаюць усіх, каму неабякава слова нашых землякоў, прыняць удзел у літаратурным краязнаўчым чэленджы, распрацаваным да 70-годдзя Алясея Кажадуба. Для гэтага патрэбна завітаць у бібліятэку, узяць і прачытаць кнігу пісьменніка і пакінуць водгук у сацыяльных сетках на сваіх старонках альбо ў групе бібліятэкі.

Таццяна МАЛЯУКА,
загадчыца аддзела бібліятэчнага маркетынгу Ганцавіцкай ЦРБ імя В. Ф. Праскурава

праекты

Бібліятэчны рарытэт

Лідская раённая бібліятэка імя Янкі Купалы прадставіла для сваіх наведвальнікаў музейна-выставачную экспазіцыю «Бібліятэчны рарытэт ХХ стагоддзя». Экспазіцыя дэманстравала найбольш рэдкія ўзоры беларускай і сусветнай кніжнай спадчыны з фондаў публічных бібліятэк Лідскага раёна.

Наведвальнікі змоглі ўбачыць альбом «Беларускі народны арнамент» з дарчым надпісам і аўтографам Уладзіслава Луцэвіч, жонкі народнага паэта Беларусі Янкі Купалы. Не магло не зацікавіць і кніжнае факсімільнае выданне «Першае чытанне для дзетак беларусаў», якое пабачыла свет у 1906 годзе. У кнізе змешчаны вершы, навелы-замалёўкі, навучальны матэрыял, а таксама народныя казкі, загадкі і многае іншае.

Сярод дзіцячых кніжных выданняў, прадстаўленых на выстаўцы, былі адабраны найбольш цікава аформлены асобнікі 40—60-х гадоў мінулага стагоддзя. Таксама — і бібліятэчныя дакументы. Напрыклад, уліковыя дакументы з сургучнай пячаткай і чытацкія

фармуляры 70-х гадоў ХХ стагоддзя. Яркім дадаткам стала фотазона, прысвечаная 100-годдзю з дня заснавання Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі.

Дар'я МАРЦІНКЕВІЧ, фота аўтара
«ЛіМ»-люстэрка

Прадстаўніца Беларусі Настасся Шкурава стала адным з лаўрэатаў вакальнага конкурсу на VI Міжнародным інклюзійным форуме для адорваных дзяцей, арганізаваным егіпецкім фондам *Awladna* («Нашы дзеці») у Каіры 15—21 верасня. На форуме былі прадстаўлены 34 краіны свету. Беларусь прымала ўдзел упершыню. На мастацкай выстаўцы экспанаваліся карціны юнага беларускага мастака з Віцебскай вобласці Тадэвуша Урбеля, што выклікалі вялікую цікавасць егіпецкай публікі, гаворыцца ў матэрыяле БелТА. У конкурснай частцы праграмы фестывалю прымала ўдзел вакалістка з Гродна Настасся Шкурава, якая ўвайшла ў лік лаўрэатаў. На шматлікіх пляцоўках форуму ў Каіры на працягу тыдня праводзіліся музычныя канцэрты, ладзіліся тэатральныя пастаноўкі, лекцыі і семінары для педагогаў і спецыялістаў, якія займаюцца развіццём і сацыяльнай інтэграцыяй дзяцей з абмежаванымі магчымасцямі, былі арганізаваны майстэрні і выстаўкі выяўленчага і дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва.

Нацыянальны акадэмічны драматычны тэатр імя Максіма Горкага спектаклем «Браты Кармазавы» ў пастаноўцы народнай артыстка Беларусі Вольгі Клебановіч адкрые Міжнародны тэатральны фестываль Ф. М. Дастаеўскага ў Вялікім Ноўгародзе. «З прапановай на нас выйшаў аргамітэт фестывалю, — расказаў мастацкі кіраўнік тэатра імя М. Горкага і мастацкі кіраўнік пастаноўкі Сяргей Кавальчык. — Магчыма, з'явілася нейкая інфармацыя аб спектаклі, бо мы ўваходзім у Асацыяцыю рускіх тэатраў замежжа, якая сочыць за творчымі поспехамі тэатральных калектываў у суседніх краінах. 4 лістапада адкроем фестываль нашай пастаноўкай на асноўнай сцэне Наўгародскага тэатра імя Ф. М. Дастаеўскага». Фестываль, які пачынаўся ў 1992 годзе, унікальны тым, што тут паказваюць спектаклі выключна паводле твораў Фёдара Дастаеўскага на сценах Вялікага Ноўгарада і Старой Русы — мястэчка ў Наўгародскай вобласці, якое было абрана сям'ёй Дастаеўскіх для летняга адпачынку з дзецьмі, дадае «СБ. Беларусь сегодня».

Беларускі дзяржаўны цырк і Маскоўскі цырк Нікуліна на Цвятным бульвары прадставілі праграму «Усё будзе добра!», якая будзе праходзіць да 4 снежня. Генеральны дырэктар — мастацкі кіраўнік Маскоўскага цырка на Цвятным бульвары Максім Нікулін, разважаючы аб ідэі назвы праграмы, растлумачыў, што гэта першыя радкі з песні, якую любіў спяваць яго бацька: ««Все будет хорошо, к чему такие спешки? Все будет хорошо, и в дамки выйдут пешки, и будет шум и гам, и будут сны к деньгам, и дождички пойдут по четвергам». Гэта вельмі мудрыя словы. Калі нялёгка, заўсёды хочацца свята. А яно зусім побач — у цырку», — цытуе БелТА словы Максіма Нікуліна.

Выстаўка «Вывяя Беларусі ў традыцыйным кітайскім жывапісе» адкрылася днём і выставаачнай зале «Акадэмія» Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў, паведамляе БелТА. Экспазіцыя — персанальная выстаўка Лю Хэйцзюня, саіскальніка БДАМ, выкладчыка Ханьшаньскага педагагічнага ўніверсітэта (правінцыя Гуандун, Кітай). Большасць прадстаўленых твораў выкананы кітайскай тушшу і афарбаваны на рысавай паперы. Работа экспазіцыі «Вывяя Беларусі ў традыцыйным кітайскім жывапісе» прадоўжыцца да 18 кастрычніка. Праект арганізаваны БДАМ у супрацоўніцтве з Ханьшаньскім педагагічным ўніверсітэтам.

Уладзі Разанскай вобласці маюць намер атрымаць падтрымку Міністэрства культуры Расіі для будаўніцтва трохпавярховага культурнага цэнтра «Таркоўскі» ў Пуцяцінскім раёне, дзе знаходзіцца дом знакамітага кінарэжысёра. Сядзіба Андрэя Таркоўскага — аб'ект культурнай спадчыны рэгіянальнага значэння і знакавае месца для прыхільнікаў яго творчасці. У пасёлку праходзіць штогадовы Таркоўскі чытанні, піша «ИТАР-ТАСС». Праектаванне культурнага цэнтра пачалося восенню 2021 года. Плануецца, што ў яго структуры, акрамя глядзельнай залы, будучы таксама выставачныя прасторы, бібліятэка.

Лаўрэатка «Оскара» Сафія Копала выбрала ў якасці наступнага праекта біяграфічны фільм «Прысцыла». Карціна расказае аб шлюбе легендарнага спевака Элвіса Прэслі і Прысцылы Балье. У аснову стужкі будуць пакладзены мемуары Прысцылы «Элвіс і я» 1985 года. Пару на экране ўвасобяць Джэйкаб Элардзі і Кэйлі Спэні. Сафія Копала таксама выступіла сцэнарыйскай стужкі. Здымкі прайдуць гэтай восенню ў Таронта. Між тым сёлетна на экраны выйшаў яшчэ адзін біяграфічны фільм аб Прэслі — «Элвіс» База Лурмана. Карціна стала другім самым касавым баёпакам пра музыканта ў гісторыю пасля «Багемскай рапсоды». «Каралі рок-н-рола» ў «Элвісе» сыграў Осцін Батлер, а Прысцылу ўвасобіла Алівія ДэдЖонг, нагадавае партал «film.ru».

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

Проста выконвалі свой абавязак

У Год гістарычнай памяці хочацца з асаблівым гонарам падзяліцца гісторыямі супрацоўнікаў Магілёўскай абласной бібліятэкі імя У. І. Леніна, якія ў цяжкія гады акупацыі змаглі супрацьстаяць нямецка-фашысцкім захопнікам, раскажаць пра іх лёсы, подзвігі, гісторыі бескампраміснага самаахвяравання. Каб аднавіць імёны ўсіх супрацоўнікаў бібліятэкі, удзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны, былі дакладна вывучаныя кнігі загадаў па бібліятэцы, асабістыя справы супрацоўнікаў, дакументы і матэрыялы Нацыянальнага архіва Беларусі, Магілёўскага абласнога архіва і архіва Магілёўскіх грамадскіх аб'яднанняў.

На пачатак вайны штат абласной бібліятэкі налічваў 13 чалавек. Летам 1941 года ў рады Чырвонай Арміі былі прызваны супрацоўнікі І. Х. Дановіч і В. Д. Малочка.

У перыяд акупацыі абласная бібліятэка не была эвакуіравана і стала цэнтрам сустрэч падпольшчыкаў, у яе сценах перадаваліся каштоўныя звесткі партызанам, тут людзі даведваліся пра лёс таварышаў і сваякоў, якія вявалі на фронце. Чытачам бібліятэкі была даступна не ўся літаратура, толькі частка мастацкай, а грамадска-палітычная, даведчаная, энцыклапедыі былі схаваны. Фонд знаходзіўся пад асаблівым наглядом немца са штаба Розенберга, і ў сваёй справядачы ён пісаў, што для адабраных кніг не было дастаткова колькасці пакояў з усталяванымі замкамі, і патрабавалі выдзеліць памяшканні для іх захоўвання па-за сценамі бібліятэкі.

1 чэрвеня 1940 года пасаду дырэктара бібліятэкі заняла Марына Нянашава, якая працавала тут з першага дня заснавання — 5 студзеня 1935 года. З успамінаў былога кіраўніка падпольнай групы «Камітэта садзейнічання Чырвонай арміі» Надзеі Арловай: «Марына Міхайлаўна Нянашава была звязана з падпольнай групай, якая дзейнічала ў раёне трубаляйнага завода. У бібліятэцы яна хавала ўцёкшых з лагера ваеннапалонных, уладкоўвала іх на працу, адпраўляла ў партызанскі атрад...» Менавіта Марына Міхайлаўна дала згоду на сустрэчы падпольшчыкаў у чытальнай зале і кнігасховішчы бібліятэкі.

Марына Нянашава.

Для перадачы інфармацыі партызанам бібліятэкарамі падбіраліся кнігі, пераважна рускіх класікаў, і ў пэўную старонку паміж радкоў упісваліся простым алоўкам прозвішчы і іншыя звесткі, якія неабходна было перадаць за лінію фронту. Па дакументах Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь, у 1943 годзе за ўваходжанне ў склад падпольнай групы і арганізацыю выратавання кніг Марына Нянашава была расстраляна немцамі.

Разам з ёй падпольнай дзейнасцю займалася Ганна Чудовіч, якая на пачатку вайны працавала загадчыцай аб'екта. Ганна Якаўлеўна нарадзілася ў 1900 годзе, працу ў якасці бібліятэкара пачала ў Магілёўскім педінстытуце ў 1933 годзе. У 1936 годзе мужа Ганны Якаўлеўны, выкладчыка інстытута, асудзілі як «ворага народа», і яна засталася без працы. Пасля доўгіх пошукаў у верасні 1939 года Чудовіч удалося ўладкавацца ў абласную бібліятэку.

Ганна Чудовіч.

Калі нямецкія войскі акупіравалі Магілёў і фашысты сталі вывозіць каштоўную літаратуру, Ганна Якаўлеўна і Марына Міхайлаўна, падвяргаючы свае жыцці рызыцы, разгарнулі паўнаважасную «аперацыю» па выратаванні кніг. Літаратуру закопвалі ў зямлю, хавалі ў падвалах, на гарышчах, у комінах, раздавалі супрацоўнікам і надзейным чытачам бібліятэкі. У 1946 годзе абласная газета «За Радзіму» пісала, як прыбіральшчыца бібліятэкі Фядора Скрыпчанка замуравала ў галандскай печы 342 кнігі, а пасля вызвалення Магілёва вярнула іх у бібліятэку. Дзякуючы выратавальнай «аперацыі» ў бібліятэку было вернуто каля 40 тыс. экзэмпляраў каштоўных выданняў.

Пасля расстрэлу Марыны Нянашавой Ганна Якаўлеўна некаторы час выконвала абавязкі, а з ліпеня 1944-га да красавіка 1946 года працавала дырэктарам.

Усю вайну Ганна Якаўлеўна не пакідала бібліятэку, яна працягвала жыць і працаваць на акупаванай тэрыторыі і падтрымліваць сувязь з 113-м Чырвонапартызанскім палком. Чудовіч дапамагала распаўсюджваць лістоўкі, перадавала партызанам паперу, канцелярскія прылады і ваенную літаратуру. Газета «За Радзіму» прыводзіла радкі з чытацкімі водгукамі, у якіх салдаты дзякавалі Ганне Якаўлеўне за кнігі.

Менавіта пры садзейнічванні Чудовіч падпольшчыкі змаглі зрабіць апарат для тыражыравання лістовак — гектограф. З успамінаў Н. Ф. Арловай: «...Мне ўдалося з дапамогай Ганны Якаўлеўны Чудовіч, якая працавала ў той час у абласной бібліятэцы, прабрацьці ў забаронены фонд бібліятэкі, адшукаць там Вялікую Савецкую Энцыклапедыю і вырваць з яе ліст з апісаннем гектографу».

Ужо на пяты дзень пасля вызвалення Магілёва стала працаваць чытальная зала. Пад кіраўніцтвам Ганны Якаўлеўны разгарнулася работа па абнаўленні кніжнага фонду, супрацоўнікі самастойна зашклілі вокны, збіраючы ўсюды скрыні, дошкі, зрабілі стэлажы для кніг. Чудовіч прымала актыўны ўдзел у работах па аднаўленні горада і ў 1945 годзе была ўзнагароджана

медалём «За доблесную працу ў Вялікай Айчыннай вайне 1941—1945 гг.».

Пасля вайны ў розны час у абласной бібліятэцы працавалі і іншыя ўдзельнікі Вялікай Айчыннай вайны. Іван Пруднікаў — удзельнік вайны з Фінляндыяй і Вялікай Айчыннай, радыё партызанскага атрада, які дзейнічаў на тэрыторыі Чэрыкаўскага раёна, тэлефаніст у складзе 2-га Беларускага фронту, загадчык справаводства штаба 13-й асобнай знішчальна-процітанкавай артылерыйскай брыгады. Іван Антонавіч быў цяжка паранены на фронце, узнагароджаны ордэнам Чырвонай Зоркі і пяццю медалямі. У бібліятэцы прайшоў шлях ад памочніка бібліятэкара да загадчыка аддзела міжбібліятэчнага абнаўлення і праявіў найлепшыя дзелавыя якасці, займаўся грамадскай работай, узнагароджваўся граматамі абласнога ўпраўлення і Міністэрства культуры БССР.

Іван Згорскі — бібліятэкар метадычнага кабінета, старшы бібліятэкар абнаўлення, кнігасховішча. У гады Вялікай Айчыннай працаваў шаўцом дома і з'яўляўся членам Камітэта садзейнічання Чырвонай Арміі: распаўсюджваў антыфашысцкую літаратуру, збіраў разведвальныя звесткі аб варожых аб'ектах, а таксама медыкаменты для партызанскіх атрадаў.

Падчас вайны сувязной 128-га і 129-га атрадаў 14-й партызанскай брыгады была Агаф'я Цаброва. Яна працавала бібліятэкарам, пазней старшым бібліятэкарам чытальнай залы. Некалькі гадоў узначальвала Таварыства Чырвонага Крыжа абласной бібліятэкі.

Медалём «За абарону Сталінграда», «За баявыя заслугі», «За Перамогу над Германіяй ў Вялікай Айчыннай вайне 1941—1945 гг.» узнагароджана Лідзія Шушкевіч (Батурына), якая ў ваенны час працавала загадчыцай аддзела справаводства шпітала лёгкапараненых № 3246 70-й арміі. У абласной бібліятэцы працавала на пасадзе старшага бібліятэкара, загадчыка метадычнага кабінета, чытальнай залы, аддзела кнігасховішча. Узначальвала партыйную арганізацыю бібліятэкі.

У перыяд акупацыі абласная бібліятэка не была эвакуіравана і стала цэнтрам сустрэч падпольшчыкаў, у яе сценах перадаваліся каштоўныя звесткі партызанам, тут людзі даведваліся пра лёс таварышаў і сваякоў, якія вявалі на фронце. Чытачам бібліятэкі была даступна не ўся літаратура, толькі частка мастацкай, а грамадска-палітычная, даведчаная, энцыклапедыі былі схаваны. Фонд знаходзіўся пад асаблівым наглядом немца са штаба Розенберга, і ў сваёй справядачы ён пісаў, што для адабраных кніг не было дастаткова колькасці пакояў з усталяванымі замкамі, і патрабавалі выдзеліць памяшканні для іх захоўвання па-за сценамі бібліятэкі.

Асобна хочацца раскажаць пра Ганну Бабушкіну, ураджэнку Касцюковіцкага раёна Магілёўскай вобласці. У абласную бібліятэку яна прыйшла працаваць метадыстам у 1954 годзе. Да пачатку вайны Бабушкіна пражывала з мужам-пагранічнікам у Брэсце. Ужо ў жніўні 1941 года ў горадзе быў створаны антыфашысцкі камітэт, у якім яна працавала інструктарам, пазней намеснікам старшынні. Перад антыфашысцкімі групамі камітэта былі пастаўлены аператыўныя задачы: праводзіць сабатаж і дыверсіі на прадпрыемствах, збіраць зброю, боепрыпасы, адзенне,

медыкаменты і перадаваць гэта ўсе партызанам, падбіраць адданыя людзей для папаўнення партызанскіх атрадаў.

У кватэры Ганны Міхайлаўны быў таёмна ўсталяваны радыёпрыёмнік для прыёму звадок Саўінфармбюро і далейшай перадачы іх падпольшчыкам для распаўсюджвання сярод насельніцтва. Характэрны выпадак, калі знаходлівай падпольшчыцы ўдалося вырасці ў немыцаў пачак савецкіх пашпартаў і аддаць іх землякам, якія ўцяклі з палону.

Хаваючыся ад нямецкай паліцыі, Бабушкінай давялося пакінуць Брэст і з'ехаць у Баранавіцкі раён, дзе яна ўступіла ў рады партызанскага атрада «1 Мая», а ў 1944 годзе была прызначана сакратаром Баранавіцкага падпольнага гаркама камсамола. У той час у Баранавічах дзейнічала каля дзесяці антыфашысцкіх груп.

Ганна Бабушкіна.

Знаходзячыся ў партызанскім атрадзе, яна атрымала заданне ўладкавацца ў паліцэйскую сталовую ў мястэчку Гарадзішча (цяпер г. п. Гарадзішча Баранавіцкага раёна). Бабушкіна прыкідвалася глухой, казала, што мужа забілі, сын памёр. Паліцаі ёй верылі, размаўлялі пры ёй у сталовой, не здагадваючыся, што іх планы могуць стаць вядомымі партызанам. Аднойчы ёй удалося даведацца, што 1 мая 1943 года рыхтавалася аперацыя па знішчэнні партызан і насельніцтва партызанскай зоны. Фашысты ставілі мэту — акружыць партызан з усіх бакоў, адрэзаць ім шлях у Налібоцкую пушчу і знішчыць. Сігнал Бабушкінай аб небяспецы дазволіў падрыхтавацца да прыходу фашыстаў. Працуючы ў сталовой, яна ўмудралася перапраўляць зброю партызанам. Пад выглядам, што ідзе купляць прадукты, складала ў кошкы гранаты і медыкаменты, затуляючы іх кавалкам хлеба, патроны абвязвала пры дапамоце пояса вакол таліі.

Пасля Перамогі Ганна Бабушкіна жыла ў Баранавічах і Маладзечне, за заслугі перад Айчынай узнагароджана ордэнам Чырвонай Зоркі, медалямі «Партызану Айчыннай вайны I ступені», «За Перамогу над Германіяй ў Вялікай Айчыннай вайне 1941—1945 гг.».

Медалём «За доблесную працу ў Вялікай Айчыннай вайне 1941—1945 гг.» узнагароджаны і іншыя работнікі абласной бібліятэкі: Ганна Вашчанка — загадчыца аддзела класіфікацыі і апрацоўкі, Соф'я Каінава — памочнік бібліятэкара, Хая Чарток — загадчыца бібліяграфічнага аддзела.

У архіве абласной бібліятэкі захавалася не так шмат прозвішчаў і даных аб супрацоўніках, якія змагліся з ворагамі ў падполлі і на франтах вайны, але кожнаму з іх і іншым ветэранам і удзельнікам Вялікай Айчыннай вайны мы шчыра ўдзячны за мірнае неба!

Аліна НІЕДРА,
вядучы бібліятэкар Магілёўскай
абласной бібліятэкі імя У. І. Леніна

Дзіцячая літаратура заўжды ў полі зроку грамадства. І справа тут не ў тым, што пра яе пішучы многія літаратурныя крытыкі — якраз надварот: дзіцячай літаратуры заўсёды не халала пільнай увагі з боку літаратуразнаўцаў, крытыкаў... Справа хутчэй у іншым: аповесці, апавяданні, аўтарскія казкі, вершы, пэмы, адрасаваныя хлопчыкам і дзяўчынкам, патрэбны школьнікам усіх узростаў. На кнігах пабудаваны пражэс выхавання, не толькі ў школе, але і ў сям'і. Дзіцячую літаратуру перш-наперш развівае рынак, запатрабаванасць чыгача, пакупніка... Можна з гэтым паспрабаваць паспрацаваць, але наўрад ці ўдасца даказаць зваротнае. Восць і сёння, пры ўсіх складанасцях у кнігавыдавецкай справе, кнігі для маленькіх, аповесці для падлеткаў, раманы пра першае каханне самыя запатрабаваныя.

працаваў у дзіцячай літаратуры, чые творы асабліва прыйшліся па душы беларускім школьнікам? У 1970 годзе выйшла аповесць Івана Сяркова «Мы — хлопцы жывучыя» як працяг яго ж твора «Мы з Сянькам у тыле ворага» (1968). У 1977 г. выходзіць аповесць Паўла Місько «Прыгоды Бульбабаў». Алена Васілевіч у 1970 годзе кніга «Пачакай, затрымайся...» завяршыла сваю славетную тэтралогію пра пакутлівы лёс дзяўчынкі, яе судакрананні з драматычным падзеямі жыцця. Гэтыя аповесці былі адзначаны Дзяржаўнай прэміяй Рэспублікі Беларусь. У 1974 годзе выйшла аповесць Уладзіміра Дубоўкі «Як Алік у тайзе заблудзіўся». У дзіцячай пазіці працягвалі працаваць Эдзі Агняцвет (яе кнігі «Краіна маленства» і «Доктар Смах» — якраз з сямідзясятых), Васіль Вітка («Чытанка-маляванка», «Хто памагае сонцу», «Ладачкі-ладкі»),

Марыя Барток, Маргарыта Яфімава, Эсфір Гурэвіч... І гэта яшчэ дзякуючы таму, што выдавецтвы пагаджаліся на манарафіі, кнігі пра Янку Маўра, іншыя знакавыя тэмы. «Неаднаразова ўзнімалася пытанне пра неабходнасць павелічэння аб'ёму часопіса «Бязрозка», — прадаўжае Іван Пятровіч. — На пленуме гаварылася пра гэта, бо часопіс не можа друкаваць значных па памеры твораў — аповесці, раманаў, што стрымлівае развіццё гэтых жанраў». Пытанне відавочнае і невырашальнае на працягу многіх дзесяцігоддзяў. Сёння і ўвогуле часопіс знаходзіцца ў няпростай сітуацыі. Мо і віна сённяшняга стаўлення да гэтага выдання з боку Саюза пісьменнікаў Беларусі... Але ж і тая заўвага, што ў «Бязроку» не прынясеці рамана, аповесць нават з разлікам на публікацыю з працягам, застаецца нявырашанай да сённяшняга часу.

Найперш — творы...

Цікавай падаецца статыстыка па выданні літаратуры для дзяцей і юнацтва ў мінулыя гады. Калі ўсяго ў 2021 годзе было выдадзена 1061 назва кніг мастацкай літаратуры, то 627 з іх склалі кнігі для дзяцей і юнацтва. У 2017-м — 741 назва. І гэта пры тым, што сёння крытыка яшчэ болей безуважна да дзіцячай літаратуры, чым у ранейшыя дзесяцігоддзі. І рэдка калі творчасць тых пісьменнікаў, хто працуе з разлікам на школьнага чыгача, становіцца прадметам абмеркавання на навукова-практычных канферэнцыях, творчых пленумах. Ці варта памяняць сітуацыю, паспрабаваўшы надаць шырокую ўвагу разгляду новых здбыткаў у асроддзі прафесіяналаў альбо на платформе педагагічных дыскусій?..

Звернемся да аднаго дакумента, які захоўваецца ў Нацыянальным архіве Рэспублікі Беларусь. Першы сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР 7 ліпеня 1978 года звяртаецца да Першага сакратара ЦК Кампартыі Беларусі:

«Паважаны Пётр Міронавіч!

Як Вам вядома, 14—15 чэрвеня г. г. абдыўчы пленум праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі, на якім шырока і ўсебакова было абмеркавана пытанне “Беларуская літаратура для дзяцей і юнацтва, яе стан і задачы ў святле раішэнняў XXV з’езда КПСС, Пастановы ЦК КПСС “Аб мерах па далейшым развіцці савецкай дзіцячай літаратуры” (1969) і пастаноў ЦК КПСС аб агульнаадукацыйнай школе». І далей: «У рабоце пленума прынялі ўдзел адказныя работнікі Міністэрства асветы БССР, Міністэрства культуры БССР, Міністэрства ўнутраных спраў БССР, ЦК ЛКСМБ, Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю, Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па тэлебачанні і радыёвяшчаннях, Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па прафесійна-тэхнічнай адукацыі, Беларускага рэспубліканскага Савета прафсаюзаў, а таксама вядомыя педагогі, пісьменнікі, прадаўцы творчых саюзаў БССР, бібліятэкары, выхавальніцы дзіцячых сабаў, супрацоўнікі выдавецтваў і рэспубліканскіх газет, госці з Саюзаў пісьменнікаў СССР і РСФСР і браніх рэспублік.

На пленуме выступіла 30 чалавек.

Поспеху садзейнічала вялікая арганізацыйная работа — напярэдадні Саюз пісьменнікаў і Міністэрства асветы БССР правялі семінар, у час якога пісьменнікі пазнаёміліся з тым новым, што з’явілася апошнім часам у савецкай школе, дэталёва вывучылі пытанне выкладання беларускай літаратуры і мовы...»

Фактычна справаздача з канца 1970-х гадоў падказвае механізмы, якія сёння абудзіць увагу да літаратуры і чыгання сярод дзяцей, падлеткаў, юнацтва. Звяртае ўвагу на супольнасць крокаў у гэтай справе. Без Міністэрства асветы, іншых зацікаўленых ведамстваў ніяк не абыйсціся.

«Пленум праішоў у дэлавой абстаноўцы, якая характэрна ўсяму ладу сённяшняга жыцця, — дэкларавае Іван Пятровіч у ЦК КПБ. — Дзіцячая літаратура ў нашай рэспубліцы расце і развіваецца дзякуючы настому клопатам Камуністычнай партыі і Савецкага ўрада. У апошнія гады напісаны значныя творы, працяжкнутыя гуманізмам, палыманай патрыятычнасцю, глыбокім інтэлектуальным аналізам.

На сучасным этапе камуністычнага будаўніцтва партыі і Савецкі ўрад патрабуюць ад творчай інтэлігенцыі новых намаганьняў у справе стварэння духоўных багаццяў для патрэб савецкіх людзей. Дзіцячая літаратура — адзін з важных участкаў ідэалагічнага фронту.

У пастанове, якая была прынята, намечаны канкрэтныя меры і шляхі па выкананні раішэнняў XXV з’езда КПСС, пастановы ЦК КПСС “Аб мерах па далейшым развіцці савецкай дзіцячай літаратуры”, пастаноў ЦК КПСС аб агульнаадукацыйнай школе.

Станоўча ацэньваючы здбыткі дзіцячай літаратуры за апошнія гады, пленум Праўлення Саюза пісьменнікаў БССР лічыць, што выкарыстаны не ўсе магчымасці і творчыя рэзервы ў напісанні і выданні кніг для дзяцей і юнацтва». Дарэчы, хто ў 1970-я гг. актыўна

Фота Кастуся Дробава.

Станіслаў Шушкевіч, Мікола Чарняўскі... З разлікам на юных чытачоў працавалі многія пісьменнікі, якіх усё ж нельга аднесці да дзіцячых... Далей Іван Пятровіч, які быццам выканаўшы абавязковую частку справядзачы, запэўніўшы ў тым, што ў СП БССР разумеюць, што «дзіцячая літаратура — адзін з важных участкаў ідэалагічнага фронту», пераходзіць да канкрэтных пытанняў: «Выступоўцы выказалі пражановы, над вырашэннем якіх Саюз пісьменнікаў БССР будзе працаваць. Аднак ёсць пытанні і праблемы, што патрабуюць разгляду і вырашэння ў ЦК КПБ. У прыватнасці: па пленуме ставілася пытанне аб неабходнасці мець у рэспубліцы асобнае выдавецтва, якое займалася б выпускам кніг для падростаючага пакалення.

Шырока явлася гаворка аб палітычным выкладання мастацкай літаратуры ў школе. Прапанавалася перагледзець і ўдакладніць існуючыя праграмы, раічуца змяніць практыку камлектавання школьных бібліятэк, узняць іх ролю і адкрыць новы часопіс “Мова і літаратура ў школе”.

Вялікая ўвага была ўдзелена эстэтычнаму выхаванню. Выказана пажаданне больш выўскаць кінафільмаў і спектакляў для дзяцей і юнацтва.

Варта правесці конкурс на найлепшую песню для дзяцей. Міністэрству асветы, Белкамвядома, ЦК ЛКСМБ, Саюзу пісьменнікаў і Саюзу мастакоў правесці ў 1980 годзе конкурс на найлепшую кнігу для дзяцей...»

Задачы даволі няпростыя нават па тым часе. І, разумеючы ўсю складанасць іх вырашэння, вопытны адміністратар і арганізатар літаратурнага жыцця ў рэспубліцы ставіць іх не проста перад ЦК КПБ — Іван Пятровіч піша менавіта Пятру Міронавічу Машэраву — партыйнаму кіраўніку рэспублікі, першай асобе ў адміністрацыйнай іерархіі Беларусі на той час. Чытаем далей: «Адстае крытыка дзіцячай і юнацкай літаратуры. Каб яе актывізаваць, варта пры Інстытуце літаратуры імя Я. Купалы АН БССР адкрыць сектар дзіцячай і юнацкай літаратуры». Здавалася б, што прасцей — звярніцеся напраму ў Акадэмію навук. Але, відавочна, і тут патрэбна падтрымка Машэрава, яго ўсведамленне сітуацыі, яго разуменне маштабу праблемы... Ды і, відавочна, акадэмія — на вышыні, да якой самому творчачу саюзу не дабрацца. Кажучы паруску, напэўна, прысутнічаў і момант «нісходзіцельнасці» з боку саміх літаратуразнаўцаў акадэмічнага кірунку: якая, маўляў, дзіцячая літаратура, калі мы займаемся праблемамі вайны і міру, тэорыяй мастацкай літаратуры... Крытыкаў, якія спецыялізаваліся б у дзіцячай літаратуры, можна пералічыць па пальцах:

Канцоўка ў звароце да П. Машэрава аптымістычная: «Своечасовае і пасяховае вырашэнне гэтых пытанняў і праблем дапаможа выканаць раішэнні XXV з’езда КПСС па камуністычным выхаванні падростаючага пакалення, узняць на новы якасны і ідэйна-мастацкі ўзровень беларускую савецкую літаратуру, адрасаваную дзецамі і юнацтвам».

Як адрэагавалі ў ЦК КПБ на такі канкрэтны зварот? Праўлення СП БССР няма. Як прынята ў такіх выпадках, пісьмо павінна разглядацца ў адпаведным аддзеле ЦК. Відзец, таму, што тэмы перасякаюцца, закранаюць розныя партыйныя «службы», па пытаннях, узятых у СП БССР, тлумачэнне даюць загадчык аддзела навукі і навучальных устаноў ЦК КПБ Ю. Смірноў, загадчык аддзела прапаганды і агітцыі ЦК С. Паўлаў, загадчык аддзела культуры ЦК А. Пётрашэвіч. Двое з іх — пісьменнікі. Алеся Пётрашэвіч — член СП БССР з 1974 года, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР (за ўдзел у стварэнні Беларускай Савецкай Эцыклапедыі), кінасцэнарыст, драматург. Савелій Паўлаў — кандыдат гістарычных навук, публіцыст. І вось які вынік іх калектыўнага адказу: «...Гэтыя пражановы разгледжаны ў аддзеле <...> Лычы мэтазгодным даручыць Саюзу пісьменнікаў БССР распрацаваць перспектывы план ішэфскай працы пісьменнікаў над агульнаадукацыйнымі школамі рэспублікі.

Рэкамендаваць Саюзу пісьменнікаў БССР увайсці ў Прэзідыум АН БССР з прапановай аб адкрыцці ў Інстытуце літаратуры імя Я. Купалы сектара дзіцячай і юнацкай літаратуры.

З мэтай прыцягнення творчых сіл рэспублікі да болей актыўнага стварэння высокамастацкіх твораў для дзяцей і юнацтва даручыць Дзяржкамвядома БССР сумесна з Саюзам пісьменнікаў і мастакоў рэспублікі штогод праводзіць конкурс на найлепшую дзіцячую кнігу, а Саюзу камітэтаў БССР сумесна з Саюзам пісьменнікаў рэспублікі праводзіць штогод конкурс на найлепшую дзіцячую песню.

Даручыць Саюзу кінематаграфістаў БССР, кінастудыі “Беларусьфільм” забяспечыць стварэнне і штогадовавы выпуск фільмаў для дзяцей і юнацтва. Беларуску тэатральнаму таварыству ўзяць пад строгае кантроль работу тэатраў рэспублікі на стварэнні дзіцячых спектакляў.

Што датычыць адкрыцця выдавецтва дзіцячай і юнацкай літаратуры, часопіса “Мова і літаратура ў школе”, а таксама павелічэння аб’ёму часопіса “Бязрозка”, то вырашыць гэтыя пытанні ў найбліжэйшы час не ўзьяўляецца магчымым. Неабходна прыняць да ўвагі, што выпускам кніг для дзяцей і юнацтва ў рэспубліцы займаюцца два выдавецтвы — “Мастацкая літаратура” і “Народная асвета”. На працягу многіх гадоў яны адчуваюць востры дэфіцыт таленавітых арыгінальных кніг на дзіцячую і юнацкую тэматыку. Таму ў першую чару неабходна актывізаваць удзел беларускіх пісьменнікаў у стварэнні высокамастацкіх твораў для дзяцей і юнацтва, а таксама болей эфектыўна выкарыстоўваць тую паліграфічную базу, якая маецца».

...Пройдзе час. Пачне працаваць і выдавецтва «Юнацтва». З 1980 года ў пісьменнікаў рэспублікі з’явілася магчымасць з рукапісамі кніг, адрасаваных дзецамі, падлеткам, спрачацца за ўключэнне ў план ужо ў прасторы роўных сабе. Пачаў выходзіць альманах перакладнай літаратуры — «Ветразь». У «Юнацтва» з’явіліся і серыю «Бібліятэка дзіцячай літаратуры народаў СССР». Ужо ў суверэннай Беларусі за гэты творчы праект Валянцін Лукша, Уладзімір Карызна і Уладзімір Анісковіч атрымалі Дзяржаўную прэмію Рэспублікі Беларусь. Пачаў выдавацца напрыканцы 1980-х гг. часопіс «Беларуская мова і літаратура ў школе» (выдаецца і зараз — пад назвай «Роднае слова»). У любым выпадку ліст народнага пісьменніка Беларусі Івана Пятровіча Шамякіна, які добра ведаў не толькі псіхалогію пісьменнікаў, але і ўяўляў, які трэба закладваць пытанні «на заўтра», зрабіў сваю справу.

Мікола БЕРЛЕЖ,
Вячаслаў СЕЛЯМЕНЮ

Песні надзеі і песні адчаю

Жыццё лобогга савецкага чалавека ў васьмідзясятых і дзевяностых — гэта стан поўнай невызначанасці, неразумення таго, што будзе далей, і схаванай глыбока ў сэрцы надзеі на светлую будучыню, якая змяняецца поўным адчаем. Менавіта ў гэтым стане жывуць героі Максіма Іванова ў кнізе «Концерт па заяўцы невядомага». Аўтар сабраў васемнаццаць драматычных гісторый з жыцця сваіх сучаснікаў. Людзей часам наіўных і дурных, часам хітрых і ашчадных, сумных і разгубленых. Гэтых людзей паглынула вялікая хваля перамен, якая навалваецца ў канцы стагоддзя, і, як бы ні стараліся, большасць не можа ўтрымаць раўнавагу. Хваля збівае іх і выносіць разам з сабой, але толькі ад саміх людзей залежыць, дзе і калі яны выплывуць.

Многія героі яшчэ не ведаюць, што хутка не змогуць так проста выязджаць з роднай Беларусі, таму пакулы свабодна дабіраюцца аўтастамом да Прагі, адпраўляюцца па ўніверсітэцкім абмене ў Люблін, на веласіпедзе едуць у Кіеў, адпачываюць у Юрмале ці спяшаюцца па сваю каханую ў Рыгу. Але асноўнае месца дзеяння — Беларусь: трывожны і мітуслівы Мінск, шэры пахмурны Брэст, спартыўны Магілёў, цесны Нясвіж. Паша, які быў не патрэбны сваім бацькам, вырас у інтэрнаце, аднак не баяўся бруднай працы і спрабаваў выбіцца ў людзі. Менавіта тыя гады ён запомніў як найлепшы час у сваім жыцці. Хіба гэта не знаёмае кожнаму з нас адчуванне, калі чаканне і спробы дамагчыся жаданага пакідаюць унутры больш эмоцый і ўспамінаў, чым мэта, якой ты ўжо дамогся?

Паміж чалавекам, які паставіў яго на ногі і даў магчымасць не ператварыцца

я ў адкіды грамадства яшчэ ў інтэрнаце, і шансам зарабіць грошай Паша выбірае другі варыянт. Але гэты ўчынак пераследуе яго ўсё жыццё і не дае быць цалкам шчаслівым. Яго жыццё, па словах самога Пашы, быццам стала зачынена на завалу, а ў галаве пастаянна ўсплываў позірк чалавека, якому ён здрадзіў. Не хочацца злараднічаць, але я таксама не даравала Пашу гэты ўчынак, а таму ён не стаў героем, якому я шчыра спачувала або жадала падзяліць з ім унутраны боль. Асабліва непрыязнасць да яго прачынаецца, калі пазней чытаеш гісторыю чалавека, які паміж грашмамі і жыццём незнаёмых людзей абраў другое, хоць ужо амаль двадысяць іх забіць.

Да некаторых герояў ставішся з сімпатый і паблаглівым спачуваннем, разумеючы, што ўсё будзе не так, як яны чакаюць. Такім стаў пятнаццацігадовы хлопец, імя якога не называецца,

таму што апавяданне вядзецца ад яго асобы. Ён сустракае сваё першае каханне — Крысці, такую загадкавую і чароўную. Верагодна, многія з чытачоў змогуць паглыбіцца ў мінулае, успомніць і пра свае першыя спатканні. Бязмэтнае блуканне па летніх вуліцах, нясмелыя абдымкі, шчыры смех, музыка і спроба адшукаць кветкі для сваёй каханай. Усё заканчваецца не так, як хочацца хлопцу. І працягу ў іх любоўнай гісторыі няма, бо Крысці з Латвіі, а ён з Беларусі. Зноў знаходзяцца паралелі з нашым часам, калі каранавірус і дзясяткі іншых сусветных трагедый падзяляюць столькі людзей з розных краін, не даюць магчымасці сустрэцца са сваякамі, роднымі і блізкімі. Зноў далёкія дзевяностыя так падобныя на блізкія дваццатыя.

Асаблівую спагаду выклікае яшчэ адна «безыменная» дзяўчына, якая скончыла ўніверсітэт і разам з бойкім мужам Лёшам засталася жыць у Мінску, каб пабудаваць кар’еру і адкрыць свой бізнес. «Мы столькі думалі пра будучыню, што глядзелі ў яе часцей, чым у вочы адно аднаму», — успамінае яна, са шкадаваннем распавядаючы, як іх з мужам паглынуў сеткавы бізнес. Яны ўлазілі ў даўгі і аддавалі апошнія грошы, а Лёша абураўся, як жонка можа не даваць іх куратарам і секцы сук, на якім сядзіць. Адрозна ўспамінаюцца бясконцыя курсы ў інстаграме, дзе пакупнікам абяцаюць стаць багатымі і шчаслівымі ўсяго за тыдзень. Зразумела, для пачатку трэба заплаціць за гэты курс. Натуральна, потым знаходзяцца тыя, хто пачынае прапагандаваць купіць чужы курс сябрам і знаёмым, аддае апошнія грошы на новыя парады ад інстаграм-гуру і не звяртае ўвагу на словы блізкіх, якія заклікаюць да цвярозага розуму. Зноў знаходзяцца паралелі з тым, што адбываецца сёння. Тэхналогіі памяняліся, але людзі засталіся такімі ж.

А за дзяўчынку Алесю, якая захакалася ў кіраўніка тэатральнага гуртка, становіцца па-сапраўднаму страшна, бо паніяцца не маеш, як ён сябе павядзе, калі даведаецца аб гэтым. Наогул, калі выключыць гэтую падрабязнасць, гісторыя Алесі знаёмая многім студэнтам. Дзяўчынка з глыбіні збегла з дому ў пошуках лепшага жыцця, а ў выніку і дом перастаў быць родным, і новае месца аказалася зусім не тым, пра што яна марыла. Бо сустрэлі Алесю не свабодна і незалежнасць, а нуда і адзінота.

Да некаторых герояў ставішся з сімпатый і паблаглівым спачуваннем, разумеючы, што ўсё будзе не так, як яны чакаюць. Такім стаў пятнаццацігадовы хлопец, імя якога не называецца, таму што апавяданне вядзецца ад яго асобы. Ён сустракае сваё першае каханне — Крысці, такую загадкавую і чароўную. Верагодна, многія з чытачоў змогуць паглыбіцца ў мінулае, успомніць і пра свае першыя спатканні. Бязмэтнае блуканне па летніх вуліцах, нясмелыя абдымкі, шчыры смех, музыка і спроба адшукаць кветкі для сваёй каханай.

Адчуваючы меланхалічны, часам дэпрэсіўны настрой герояў, задумваешся пра жыццё, смерць і каханне. І калі кожная гісторыя ў «Концерце па заяўцы невядомага» — асобная песня, то разам яны ўтвараюць канцэрт, які пакідае пасля сябе шлейф лёгкага суму. Але ёсць спадзяванні, што нашы гісторыі не будуць такімі сумнымі і мы зможам супрацьстаяць безвыходнасці, якая апаноўвае чалавека ў дарослым жыцці.

Валерыя ГАЎРУКОВІЧ

Вандроўкі ў краіну маленства, альбо Як знайсці свой сусвет

Жанр казкі — тое, на чым трымаецца дзіцячая літаратура. Першае, што пачуе яшчэ маленькі чалавек. Так ён пачынае адкрываць навакольны свет, разумець розніцу паміж добрам і злом, атрымліваць важныя ўрокі. Дарослыя гэты этап жыцця даўно прайшлі. Але гэта не значыць, што вучыцца больш не трэба: вялікая памылка — лічыць, што ты ўжо ўсё ведаеш. Таму ствараць літаратуру для дзяцей складана (і, дарэчы, пісаць крытыку на яе таксама). Розніца пакаленняў — вечная і бязлітасная. Але нават ужо сталыя пісьменнікі працягваюць пісаць для малодшай аўдыторыі. Не так даўно выйшаў зборнік п’ес для малодшага і сярэдняга ўзросту Алесь Козела «Незвычайныя прыгоды звычайнага хлопчыка».

Асноўная прафесія Аляксандра Іванавіча — скульптар. Але з 2007 года ён пачаў пісаць. Тады ў газеце «Культура» надрукавалі дзве п’есы драматурга — «Маленькі Ясь і Папараць-кветка», «Чароўны пялёстак», якія таксама ўвайшлі ў зборнік. З самага пачатку аўтар вырашыў прысвяціць сваю творчасць дзецям.

Зборнік складаецца з пяці п’ес прыкладна аднолькавай структуры. Пачынаецца ўсё пралогам, дзе на авансцэне з’яўляецца адзін з герояў і пачынае расповед. Гэта агульная рыса твораў у «Незвычайных прыгодах...» — «зламанага цацвёртага сцяна». Такім чынам аўтар спрабуе далучыць маленькіх гледачоў да падзей. Захоўваюць аўдыторыю бывае нялёгка, таму сюжэт развіваецца хутка (месцамі амаль бяжыць). Кожная п’еса заканчваецца пэўнай высновай — дзючыня асобы агучваюць галоўную думку, якую павінны былі засвоіць гледачы.

Мараль звычайна ёсць у кожнай казцы, але значна лепш для сучаснай літаратуры, калі яна раскрываецца ў самой гісторыі, а не ў доўгіх разважаннях на тэмы вечныя. Здараецца, што некаторыя сэнсы ўзнікаюць быццам бы ніадкуль, нарадзіліся вось толькі ў маналогах. Напрыклад, у п’есе «Маленькі Ясь і Папараць-кветка, або Прыгоды ў ноч на Івана Купалу»

галоўная тэма — пошукі шчасця. Дарэчы, Папараць-кветка паўстае як эгаістычная, жорстка істага, якая наабыццала Ясю залатыя горы. Але той адмаўляецца. Чаму? Таму што ён не можа парадавацца блізкіх, толькі сябе. На думку аўтара, у гэтым сэнс шчасця — у магчымасці падзяліцца ім з іншым. І яно не ўпадзе раптам на галаву, не знойдзецца ў цёмным казанчым лесе. Можна толькі старанна пабудаваць яго самастойна з быццам бы дробязей (тым не менш, вельмі важных). Але ў выніку ўзнікае наступная думка: «...ваша кветка шчасця — талент, які абавязкова ёсць у кожнага з вас». Даволі дзіўна, бо тэма ў самім творы падалася нераскрытай. У Яся добрае сэрца. Ён выбірае не асбістае шчасце ў багаці і адзіноце, а тое, што ўжо мае, — сям’ю. І, па правлах казак, за чысціню намераў атрымлівае ўзнагароду. Але думка пра талент падыходзіць да такога развіцця гісторыі толькі тым, што ім таксама можна падзяліцца з навакольнымі.

Героямі п’ес А. Козела становяцца жывёлы, дзеці, знаёмыя персанажы казак — Баба Яга, Лясун, Дзед Мароз і Снягурка, феі. Бываюць і неадшуаўленыя прадметы — фарбы, пэндзлі, алоўкі ў «Каляровай краіне» і садовіна, агародніна, ласункі ў «Незвычайных прыгодах звычайнага хлопчыка». Натхненне для сюжэтаў аўтар знаходзіць у фальклоры, паўсядзённым жыццём, але спрабуе дадаць элементы сучаснасці. Баба Яга і Лясун ведаюць, што такое тэлебачанне і верталёты, а галоўныя героі пагражаюць злодзеям міліцыяй. Так аўтар вырашыў наблізіць творы да дзяцей, якія жывуць у час тэхналагічнага росквіту, каб гісторыя стала крыху праўдзвейшая ў іх вачах. Веры ў чуды ў зборніку надаецца вялікая ўвага.

У дзяцей можа быць не так шмат вопыту, але яны здольны зразумець каштоўнасць сяброўства, сям’і. Што такое шчасце, павага да іншага. Што бяцца часосці — гэта нармальна, але пераадолець свой страх — вось сапраўды важнае. Што ўнутры кожнага — асаблівы сусвет. Твор цікавы, калі яго можна чытаць між радкоў, і гэта тое, чаму вучыць дзіцячая літаратура. Разважаць, аналізаваць — думаць самому. А зборнік «Незвычайныя прыгоды звычайнага хлопчыка» дае магчымасць адправіцца разам з героямі ў вандроўку па чароўнай казанчай краіне.

Арына ПРАЊКАВА

Этымалагічныя эцюды*

3 кнігі «След самаеда»

Клецк, Клічаў, Клясціцы

Клецк месціцца на рацэ Лані, даўнейшыя, засведчаныя ў гістарычных крыніцах назвы *Кльчск, Кльчэск, Кльчэск*. Версіі, што яе вытлумачаюць, выводзяць яе альбо ад слова 'клець', альбо ад слова 'клеча' (яно занатавана ў слоўніку У. Дала і азначае 'бярэзкі, дрэвы, галіны'). Этымалаг А. Рогалеў дапускае, што там, дзе месціцца Клецк, некалі ў Лань упадала рэчка Клець ці Клеча — найменне паселішча ад яе, і тапафармант *-цк* кажа пра гэта.

А што каза само найменне? У яго словаформе тры кампаненты, і само яго самадзійскага паходжання. У аснове першага кампанента лексема *халя*, што на ненецкай мове 'рыба' (роднасныя словаформы: на нганасанскай *колы*, на камасінскай *коола*, на сьляккупскай *гулы*, на саамскай *кўль*, на энецкай *кары*), у аснове другога *яха* (дзялектная форма *йеха, йеси, йаси*) — 'рака' і ў аснове трэцяга згаданы субстантыўны фармант *-цк*. У іншай (славянскай) моўнай сістэме адбылася акамадацыя зычных і сцяжка складоў, і тым не менш першапачатковая аснова захоўваецца і чытаецца: *Клеча* — 'рыбная рака' (магчыма, насампраўдэ існавала такая рака, а магчыма, так атэстоўвалася сама рака Лань), *Кльчэск* — 'паселішча на рыбнай рацэ'.

Клецк.

Тым самым ключом адмыкаецца і найменне *Клічаў* — горада, што на рацэ Ольса, і найменне *Клясціцы* (даўнейшае напісанне *Клясыца*) — мястэчка, што на рацэ Нішча. У іх свае суфіксы-тапафарманты, але аснова таі самая — *халя*: 'рыбная рака'. Што тычыцца 'Клясціцаў', то ў іх 'рака' абазначаецца, верагодна, лексемай *сэ*, а гэта 'пратока, рака, што выцякае з возера'. Рака Нішча выцякае з аднайменнага возера.

Гідронімы Кліца, Клеча, Клецянка, айконімы Клетня, Клеча, Клечаў (*Клеса, Клесев*: у Польшчы), Клічаў (Клічов: у Чэхіі) маюць тую самую самадзійскую аснову: ў ёй прысутнічаюць 'рыба' і 'рака'.

У найменні возера Няклея, што на Полаччыне, прысутнічаюць 'рыба', 'месца' (я) і ўсечаны прыметнік *ненэй* — 'сапраўдны', а да сапраўдных рыбін у самадзійскай сістэме вартасцей адносіліся найперш беляны рыбы — сіг ды сырок ('белы' на ненецкай *сэр*), *сэрако*, на сьляккупскай *сэры*, на нганасанскай *свр, сьрайкуо*); у найменні возера Некаляч, што ў Лепельскім раёне Віцебшчыны, і возера Некляч, што ў Невельскім раёне Пскоўшчыны, прысутнічаюць той самы ўсечаны прыметнік *ненэй* ('сапраўдны'), 'рыба' і прадстаўленае марфемай ч 'возера' (*то* на ненецкай, энецкай і сьляккупскай, *тоо* на камасінскай).

Выдра

На беларускай мове *выдра*, на рускай *выдра*, на украінскай *выдра*, на польскай *wydra*, на верхнялужыцкай *wudra*, на ніжнялужыцкай *hudra*, на чэшскай *wydra*, на славацкай *wydra*, на славенскай *vidra*, на сербскай *vidra*, на харвацкай *vidra*, на балгарскай *vidra*, на македонскай *vidra*, на румынскай *vidra*, на літоўскай *ūdra*, на латышскай *ūdrs*, на старапрускай *wudro*.

У аснове слова 'вада', на грэчаскай *ύδωρ*. «Выдра літаральна — вадзяная», — азначае этымалаг М. Шанскі. Аднак гэтае сцвярдзэнне слухнае напапову. Апроч 'воднага' кампанента, які заўважаецца і прызнаецца ўсімі даследчыкамі, ёсць яшчэ адзін, які індаеўрапейскімі мовамі не схопліваецца і не заўважаецца. Каб ён выявіўся і вытлумачыўся, слова

павінна вярнуцца ў тую фанасемантычную вотчыну, дзе яно сфарміравалася і набыло змест, — у дадзеным выпадку ў самадзійскай лексікон. Так, на ненецкай мове 'вада' *и* (*д*), 'вадзяны' *ид*, і вось гэтае *ид*, што займела прыстаўное *в-* і сталася атрыбутыўнай лексемай, вядзе за сабой другі кампанент — субстантыўную лексему *ерв*, што азначае 'гаспадар, пан, князь'. Нямецкае *Herr*, нідэрландскае *heer*, дацкае, нарвежскае, шведскае *herre* судносіцца з ім. Выдра — (*в*)*ид* *ерв*, літаральна 'гаспадар вады'. Тыя суднаведнікі, што назваліся напачатку, вымавіліся, зважаючы на гэтае слова і на яго змест.

Неба

На беларускай мове *неба*, на рускай, украінскай, сербскай *небо*, на польскай *niebo*, на верхнялужыцкай і ніжнялужыцкай *njebo*, на чэшскай *nebe*, на славацкай, харвацкай *nebo*, славенскай *nebo*, на балгарскай *nebe*, на македонскай *nebo*, на стараславянскай *nebo* — мовазнаўцы судносіць гэтае слова са словамі 'туман', 'воблака', 'імгла', напатканымі ў паасобных індаеўрапейскіх мовах.

Хоцача спытацца: і гэта ўсё, што здолелі ўгледзець яны ў папярэднікаў, а папярэднікі ў прасторы, якая ўзвышаецца над зямлёй, а сваімі краямі з ёй суднакраецца? У міфалогіі, славянскай таксама, нябёсы населеныя, у веравызнаннях, пераказаных паданнях, маюць сваю структуру, абсягі і лучацца з зямлёй і з кожным яе жыхаром жывой судносінай.

Не, неба не туман, не воблака, не імгла. На ненецкай мове яно *нум*, і, апроч таго, што гэта назва неба і надвор'я, гэта яшчэ найменне вышэйшага боства. І калі гаворка вядзецца пра боскую іпастасць неба, да яго найменне яўна альбо няўна дапасоўваецца субстантыў *нися* — 'бацька': *Нум Нися* — Айцец-Неба, альбо Нябесны Айцец. Аднак яшчэ раней, некалі, неба было мацярынскім, і субстантывам, які яму спадарожнічаў, было слова *небя* — 'маці'. Гэтае слова прысутнічае і ў цяперашняй атэстацыі сонца, яно з'яўляецца для ненцаў *яля* *небя* — 'маці святла'.

Маці-Неба, альбо Нябесная Маці: такую сутвай надзялялася і валодала неба, і якраз *Небя*, другі кампанент гэтага словазлучэння, стаўся тым словам, з якога ўзніклі славянскія суднаведнікі.

Селігер

Возера Селігер месціцца ў Дзвярской і Наўгародскай абласцях Расіі на вышыні 205 метраў над узроўнем мора і ўяўляе ланужок азёраў ледавіковага паходжання, што выцягнуліся з поўначы на поўдзень на 100 кіламетраў. Паміж сабой яны злучаны кароткімі вузкімі пратокамі. У яго ўпадае 110 рэчак, а выцякае адно рэчка Селіжараўка — адзін з першых буйных прытокаў Волгі. У возеры шмат, больш за 160, астравоў, найбуйнейшы з іх *Хачын* (найменне якога суднадукаецца з саамскім словам *коаххэ* — 'клікаць, называць, запрашаць'), яго плошча больш за 30 квадратных кіламетраў, на ім размяшчаецца некалькі вёсак.

Фота з сайта kidpassage.com.

Пад найменнем *Серегер* (першая лексема словаформы суднадукаецца з саамскім словам *серота*, значэнне якога 'хітры, лукавы' і 'суднаведны, такі, які трэба') возера згадваецца ў рускіх летапісах XII—XIII стагоддзяў. Што азначае найменне возера? Мовазнаўцы мяркуюць, што Селігер атрымаў яго ад старажытных фінаў, першых насельнікаў краю. Адна версія выводзіць яго ад фінскага слова *Selkäjärvi*, што азначае 'высокаразмешчанае возера', другая — ад слова *Särkijärvi* — 'плотчынае возера' ('возера, багатае на плотак'). Яшчэ адна

дапускае слова *selkeä* — і тады 'Селігер' мае вытлумачвацца як 'чыстае, празрыстае возера'.

Версіі на тое і версіі, каб удакладніцца: удакладняемся далей. Перад тым, як стацца фінскім, Селігер ужо быў самадзійскім, і не фіны, а старажытныя самадзійцы, у прыватнасці саамы, былі першымі жыхарамі гэтага краю: найменне 'Селігер' ад іх. У словаформе наймення 'Селігер' два кампаненты: першы лексема *суэл* (формы *свэл, свэлыя, целей*), што на саамскай мове 'востраў', другі *яввэр* (формы *явр, явирь, яверь, яурь*) — 'возера'. У сваім найменні возера Селігер змяшчае маркіроўку, кажа, якое яно: яно 'аспраўнае возера'.

Як дадатковы паўстае яшчэ варыянт, калі першым кампанентам выяўляецца пратэтычная, што займела гук 'с', лексема *эл* (*элесь*) — на саамскай 'высокі'. У такім разе з ім суднадукаецца адна з фінскіх версій, і 'Селігер' (*с*)*эл* *яввэр* — 'высокае возера'.

Пара

На беларускай мове *пара*, на рускай *пора*, на украінскай *пора*, на польскай *pora*, на балгарскай *пора*. «Пэўнай этымалагіі няма», — азначаецца ў «Этымалагічным слоўніку беларускай мовы». Мовазнаўцы звязваюць гэтае слова з дзеясловамі 'перці, напіраць, падпіраць', з назоўнікамі 'апора, падпора, апора, напор' і збліжаюць з грэчаскім 'пэров' — 'даць, прадвызначыць, дазволіць'.

Аднак у яго самадзійскае паходжанне, і вытлумачваецца яно даволі проста. У яго аснове лексема *по* (на сьляккупскай *по*, на энецкай *пэа*), што на ненецкай мове 'год; узрост', а таксама семантычна зродзеная з ёю лексема *по* (*по* з тасерам) — яе значэнні 'прамежак, адлегласць, перыяд, тэрмін, стасункі'. Што тычыцца лексемы *ра*, то гэта афікс абмежавальнай формы — у ненецкай граматыцы ён фіксуецца як *-ри*, у нганасанскай як *-ра*, у энецкай як *-ри* і *-ру*. Вытлумачваючыся, 'пара' даводзіць, што яна пэўны (толькі гэты!) узрост, пэўны (толькі гэты!) перыяд года.

Немец

«Адзін з тых рэдкіх выпадкаў, калі за народам замацоўваецца найменне, што далос яму як бы з непараўнення, бо ўтворана гэтае слова ад дзеепрыметніка *нем* — той, хто гаворчыць няўцямамі, так на Русі называлі некалі ўсіх чужаземцаў, чыя мова была незразумелая мясцовым жыхарам. Урэшце так сталі называць адно выхадцаў з Германіі», — вытлумачвае слова 'немец' у сваім слоўніку этымалаг Г. Крылоў.

І гэта асноўная версія паходжання этноніма, яе пераказваюць тут і там. Аднак ёсць свае несутыккі, яна больш ад легенды, чым ад сапраўднасці. Калі для славянаў усе іншаземцы былі нямымі, то кім самі яны былі для іх і якое такое ключавое месца займалі, каб так атэстоўваць тых, хто гаворчыць не па-іхняму? Для якіх такіх славян немцы сталіся 'нямымі' і чаму сярод размаітага разнамоўя менавіта яны? У якія часы немцам узчылася гэтае найменне-мянушка? Калі ў 'дзержаўныя', то як бы запозна, калі ў 'родавыя', то як бы зарана. Вунь, у «Аповесці мінулых гадоў», складзенай у пачатку XII стагоддзя, калі браць яе вышны агугал і напавер, людзьмі, чыя мова для русаў была 'нямою', называюцца зусім не немцы («Югра же людьесть язык нем»). Славяне не былі нейкім адасобленым народам ці племенем, вакол і побач жылі народы, што гаварылі на сваіх мовах, і моўны фактар не быў вызначальным у іхніх узаемадачыненьях. Усе знаходзілі сябе і сваё месца ў свеце, і, мірныя ці нямірныя, узаемадачыненьні былі моўнымі, а не няымі.

Існуюць яшчэ кельцкія версіі: адна, паводле «Этымалагічнага слоўніка беларускай мовы», судносіцца са словам *nomet* ('святоўны', 'знатны'), другая, на людзі не вынесеная і ўголас не абвешчаная, са словам 'вораг' (на ірландскай мове *nathaid*); да яе яшчэ далучаецца працятанне слова 'вораг' на раманскіх мовах: на італьянскай *netico*, на французскай *ennemi*.

Што да версіі, якую тут агучым, то, па-першае, у аснове самога слова 'нямы', знаходзіцца ненецкае *нямо* ды энецкае *нями* — 'язык' ('язык нем'), па-другое, найменне 'немец' галаўналіваецца не з 'языком, а з іншым органам — з галаўным мозгам (на ненецкай галаўны мозг *немэй*). Адрэзаныя субстантыў *немэяць* — той, хто мае розум, ці літаральна — той, хто мае мазгі, і гэта 'немец'. Хоць са спазненнем, але аўтарскае права на гэтае слова павінна перадацца тым, хто яго вымавіў, — самаедам. Назіральныя, яны першымі ўявілі ва ўжытак найменне, якое ад іх пяройдзе славянам.

Алесь РАЗАНАЎ

* Працяг. Пачатак у №№ 24, 27, 30, 32, 36, 37, 40, 43 (2021 г.); №№ 3, 6, 10, 18, 28, 33 (2022 г.).

Віктар ШНІП

***
Я ўдзячны Богу, што дазволіў жыць
На адзінокай, як і Ён, зямлі,
Дзе з вечнасцю знітованы крыжы,
Як з небам Млечны Шлях і жураўлі.
І мне адсюль нікуды не зляцець,
Бо толькі Тут мы ведаем жыццё.
Цячэ лістоты восенёўская медзь
Пад ногі мне і робіцца смяццём,
І я на дрэвы сумныя гляджу,
Як на сябе, і на лісці іду
Праз Храм празрысты,
створаны з дажджу,
Малюся на іконную ваду,
Якая па маіх вачах бяжыць
І праз душу, дзе цэлы свет жыве,
Якому Бог дазволіў сёння жыць,
Каб, можа, заўтра даць па галаве...

***
зноў у тумане лугавым пльвуць чаўны
ад замка Мірскага праз сон праз ноч
да Крэва
і пахне вецер попелам сівай вайны
і для твайг труны малодзенькае дрэва
лячэ стайць на ўзлеску
і шуміць з травой
што некаму касіць і косы ў касінераў
і пройдзе заўтра дождж і змыеца вадой
туман і кроў і толькі застаецца вера
што будзе некалі тут добра ўсё і нам
адкрыюцца пісьмёнаў цёмных тямніцы
і ў Храм не зойдуць хамы гандляры
і Храм
зноў стане белым нам з табой у ім
маліцца
за дзень дзе праз туман больш
не пльвуць чаўны

да замка Мірскага праз ноч праз сон
ад Крэва
і ўжо не будзе больш ніякае вайны
тут столькі войнаў адуло
што больш не трэба

***
Не трымаецца за вечнасць вецер.
Што яму тут з вечнасцю рабіць,
Дзе не грэе ўсё, што арка свеціць,
Дзе не ўсім балючае баліць?

Не зайздросціў ветру я ніколі.
Гэты свет часовы і для мяне.
Мне да неба ўжо, нібы да столі
У старым халодным будане.

Зноў праз дождж іду і слёзы Бога
Я вачыма і душой лаўлю.
І мая звулелая дарога
Гразкая, ды я яе люблю.

Не трымаецца за вечнасць вецер,
І ляціць кудысьці ўсё, ляціць,
Быццам ён адзін у цэлым свеце
І яму ўсё нашае баліць...

***
На ўзгорку пад бярозамі сядзім
І п'ём няспешна горкае віно.
Па-над травой машката, як дым,
І нам з узгорка да Ушы відно.
Там яблыкі спакусныя ў садах,
Ды ў нас свае гароды і сады
У памяці і на сямі вятрах.
Туды ісці і не дайсі туды.
І марым мы пра тое ж, што і дзяды,
Якім было за працай не да мар.
І сывілюцца, лятуць з бяроз лісты
І залае, як гарыць, абшар.
І доўга не канчаецца віно,
І ўжо даўно няма таго віна.
І ўсё былое, быццам бы кіно,
І больш не будзе гэтага кіна...

***
Нам заўжды часосыці не хапае...
Ты глядзіш, чакаючы трамвая,
На аблокі, што пльвуць няспешна
Над душой сасмяглаю і грэзнай,
Што ў табе жыве, нібыта ў клетцы.
Чмель памёр ці задрамаў на кветцы
Ля трамвайных рэек? Ты не знаеш,
Ты трамвай, нібы дажджу, чакаеш.
А дажожу сягоння не хапае.
Як і ты, чакае дождж трамвая...

***
словам відушчым
не веру наўслеп іду
скрозь восень і дождж
хто тут гукаю
у цемру хто тут рэхам
запытвае ноч
пакуль не баліць
прысутнасць адчуваю
сваю ў нябыце
глядзіце нямяко
паказваюць людзі на
пустое месца

***
не хапае слоў
каб пра нівеч
напісаць хоку

***
курка ці яйка
што было напачатку
Менка пытае

***
лініяй жыцця
віецца Трасцянка праз
Малы Трасцянец

***
ледзь бачны ноччу
шэры лебедзь на хвалях
ракі Няміга

***
Рассыпаецца неба, як шкло на іконе,
І знікае ў вадзе і зямля, і вада.
І наш човен з табой
праз хвіліну патоне
І закончыцца наша з табой бяда.

Толькі човен не тоне,
нас нехта ратуе.
Для чаго і чаму мы патрэбны адны?
Мы пытаемся.
Нас жа ніхто тут не чуе,
І ўсё тонуць і тонуць з людзьмі чаўны.

І ўжо неба няма, нібы шкла на іконе,
І ўжо зніклі ў вадзе і зямля, і вада.
Мы ж з табой — два крылы,
і наш човен не тоне,
Ён ляціць праз бяду, і знікае бяда...

***
Ад гарбаты не станеш гарбатым
І віном не размыеш віну,
Што стаіць апусцелаю хата,
Быццам бы ўсе пайшлі на вайну
З цішыней, што на могільках вечна,
Дзе плюсамі прад Богам крыжы.
Сонца ў хмарах —

анельскі сланечнік,
З яго семкі склявалі стрыжы.
І ты п'еш з адзінотай гарбату.
І партрэты глядзяць са сцяны.
І маўчыць твая родная хата,
Бы адзін ты вярнуўся з вайны...

***
Ты хочаш дазваніцца да мяне
Праз цішыню, дзе неба і зіма.
Тут твой партрэт іконай на сцяне
І больш нічога роднага няма.

Я адчуваю: хочаш дазваніцца,
Ты і раней званіла ў гэты свет,
Дзе сонца — жаўтукавая званіца,
Дзе ноч маўчыць як чорны пісталет.

Малітваю мне стала слова «мама»
І ты мой Бог, якога я люблю,
Як Бога, што стварыў нас,
а мы — Храмы,
Каб Бог тут жыў, не пакідаў зямлю.

Ты хочаш дазваніцца да мяне,
Ды тэлефоннай сувязі не быць.
І твой партрэт іконай на сцяне
Акном у свет, дзе зможам гаварыць

Пра гэты свет, дзе ўсё не так, як трэба,
А як патрэбна тут — не знаём мы.
Нібы ў нататнік, наглыбаю ў неба,
Чытаю зоры і бягу з зімы...

***
Вецер зрывае лістоту з кустоў,
Быццам бы іскры з асенніх кастроў,
Што анікога не могуць сагрэць,
Толькі гарэць, могуць толькі гарэць
Сёння квяцістыя нашы кастры
Тут у нізінах і там на гары,
Дзе адзіноціцца замак стары,
Дзе нашых продкаў пралітая кроў,
Каб мы набачылі як там з кустоў
Лісце злятае, як іскры з кастроў,
Што ўсіх маглі накармаць і сагрэць,
Потым гарэць, потым доўга гарэць...

***
Бясконцыя зноў дзве гадзіны
Па полі іду зноў адзін.
І снегу халодная гліна,
І сонца сівы апельсін
Прад мною, як наканаванне.
І нельга вярнуцца назад
Туды, дзе вясна і каханне,
Дзе пчоламі дыхае сад...
Прайшлі, праляцелі гадзіны.
Дабому, бы ў вечнасць, прыйшоў.
І, як павуціну, гардзіны
З акон паздымаў я ізноў.
І светла зрабілася ў хаце,
І ў хату зайшоў увесь свет.
І партрэта ўсімхнулася маці.
І стаў мне іконай партрэт...

***
я застаўся адзін у халоднай кватэры
каву п'ю і няспешна цыгарку палю
і назвалі мяне сваім пенсіянеру
толькі я не за гэта даўно іх люблю
а за што іх люблю не скажу я нікому
я на лаўцы ля іх як ля родных сяджу
і на мне як на іх несусветная стома
сёння горача нам мы чакаем дажджу
птушкі мудра над нами

лятаюць высока
толькі ім аніколі нас не зразумець
то замнога нам сонца замнога аблокаў
то мы плачам смяёмся то дыхаем ледзь
вецер з дрэў абрывае кідае лістоту
нам пад ногі і мы па лістоце ідзем
у нябёсы дзе зоркамі стане самота
што душу век паліла нам сінім агнём

Міхал БАРАНОЎСКИ

***
плюсы і мінусы...
плюс адзін падаюць долу
і растаюць назаўсёды
адна на адну непадобныя
сняжынкі

мінус два
пад шэрым снегам
даўжэй драмае вясна

***
з-за хмары выкацілася
поўні дваццаць капеек
дробязь а прыемна

***
вечер халодны
у сонечных промнях касу
павуцінку заплёў

***
свет такі крохкі
у верабейкі ў дзюбе
печыва драбок

***
у лустры вады
перакулены горад
шчасце і гора

***
затачыў аловак
пачаў пісаць
а вострага слова не выходзіць

сурвэткай працёр экран
а думка ўсё такая ж няясная

***
непрамоўленых слоў
каўтун нашу
боязна рэзаць
страшна пакідаць

Фота Кастуся Дробва.

Віктар КАЗЬКО

Ядначасова быў сынам і пасынкам трохаму гарадку. З таго часу прайшло тэроў больш чым дзесяць гадоў, а ён не хоча пазнаваць мяне. Так разгублена і страчана, як у першыя хвіліны ў родным горадзе, я не пачуваўся ў самым далёкім чужым краі.

Непрыкаяна, як падкідыш, стыў на тратуары мой чамадан, а побач з ім мёрз я. Мы перашкаджалі ўсім. Людскі натоўп абцякаў нас, як рачная плынь абцякае камень ці востраў. І ні ў кога не было да мяне ні цікаўнасці, ні вітанія. Я пазнаваў і не пазнаваў свой горад. Як слоены пірог, ён і цяпер населены гараджанамі і вясцоўцамі, што прыхалі на базар, ускліяны напоўнены паравознымі гудкамі, дымовымі пахамі каменнага і драўлянага вугалю, яблыкма наканаванай нарачанаюсцю свайго зачынальнага лёсу. Як вынырваў, пачынаўся з балот, бароў, дуброў і годна ў іх хаваўся, даваў нырца канцавымі ці пачынальнымі вуліцамі. Здавалася, што ў яго няма ні пачатку ні канца, так пярэсёнкава яны змыкаліся з небам і зямлёй, іх колерамі і начыннем. Я ведаў яго, як не ведаў самога сябе, падсвядома, навобмацак пазнаў босымі нагамі, вачыма праз сонечныя, і не толькі, слёзы, удзячнасцю за гэта.

Гарадок быў паяднаны са мной бестурботнасцю беднасці, галогі і жабрацтва, таму быў прыязны, ветлівы, і не толькі да мяне. Ён заходзіўся ад нястачы, але з апошняга карміў дзве сотні пасляваенных дзетдомаўцаў. Недаедаў, недапіваў, але збіраў рублі, капейкі і пасылаў у далёкі і чужыя яны Ашхабад бедакам, што пакутавалі ад зямлятруса. На ўтрыманні ў нямоглага горада было белішча жабрацкіх, скалечаных вайной беларучаў, русічаў, цыганой і яўрэяў. Ён быў літасцівы да кожнага і не скардзіўся на сваю долю, мужны ў цяпільнасці адчаю.

Надышла чарга, ён даў кавалак хлеба і мне. І я кажу яму і сёння: дзякуй! І не толькі за хлеб — за міласэрнасць яго цяпільнасці, за тое, што менавіта ў ім я адчуў: жывы, жыву. Дзякуй за больш жыцця. Дзякуй за ўсё, хто нарадзіўся, пачаў хадзіць, расці і стацьце ў такіх гарадах у беспрытульны пасляваенны час, каму яны сталі бацькамі.

Усё зараз у маім горадзе, здавалася б, на сваім месцы. Книжны магазін — з крывой ад падмурка да даху бяззуба шчарбатай трэшчыннай. Непрасохлая і сёння лужына каля некалі адзінай у горадзе водаправоднай калонкі. Каля калонкі заўсёды пасвілася гайня падлеткаў. Яны і цяпер аціраюцца каля яе. Вада заўжды жывіць і прыцягвае тых, хто некалі з яе выйшаў. Ні адкуль, ні з калодзежа, а з патаемнай крыніцы глыбу зямлі.

Маленькія мястэчкі, як і старыя людзі, пазбягаюць новаўвядзенняў. Але ўсё ж што змянілася? У гарадка майго дзяцінства новы, нязвыклы майму воку колер. І справа не толькі ў тым, што перафарбаваліся хагы і палаты, рачулка з журлівай і празрыстай вадой пажоўкла і адначасова ззеленела, лядашча састарэла, зарасла травой, што мохам, — я ж запомніў і пранёс праз час толькі шэрыя і цьмяныя фарбы. Горад у маёй памяці заставаўся нерухомым назменным, як на

старой фотакартцы. А ён перамяняўся, набываў нязвычайнае мне дыханне і стракатаць. І цяпер дзіўна нагадваў той вялікі і сучасны сібірскі горад, у якім я сёння жыў і пакутую на памяць былога.

Гэтага вуліца раней не ведала асфальту. Я помню яе сівой ад папалова перагрэтага пяску. З-за руда выпнутых змяюкамі каранёў, што апляталі вуліцу, у мяне ніколі не сыходзілі болькі на нагах. Кроў ад здэртасці, пасыпаная прыскам, была каравачна загуслай і па-зладзейску чорнай, як састарэлая крыўда ці падман.

Няздолныя я і забыць, як некалі не хадзіў, а лунаў, лятаў небам па гэтай вуліцы. Праўда, не надта высока, крыху толькі вышэй платоў. Але ж лятаў. І не здзіўляўся, нібыта быў народжаны лятаць, як гэта даравана ці не кожнаму з нас сам-насам з бязмежнасцю магчымасцей маленства.

Неба ў той дзень было бясконцым, сінім і глыбокім, як заўсёды ў перадразвітні з летам. На прыдарожных кустах сівенька дрыжала павуціна. Лясныя сцехі-дарожкі перапляталі белыя карункі грыбніц. Ускраіны напружваліся і звінелі птушыным граем. Я ішоў па белым у пазалоце сонца пяску, нагалаўся калыханкай неба, амаль нячутнай і нябачнай, спеўна настаянай на блакітным марыве вяселага лета. Я спеўся, зліўся з гэтым марывам. Пабег у яго. Пабег спачатку скокава, спадзеючыся адравацца ад зямлі і самому марывам узняцца, пайсці ў неба. І мне — гэта з цягам часу ўсё больш і больш выразна — удалося ўзляцець. Я лунаў па-над здзіўлена разяўленым ротам вуліцы, нарасторыст расчыненым вачыма вокан хат. Лёгка, вольна дыхаў пахамі кароў, што прайшлі тут зранку, — іх жуйка яшчэ не выветрылася, адбегла ў неба, убыталася ў колка ўчэпістае голле хваоў, што раслі пры дарозе і праглі сырадою спажыўнага малочнага духу.

Усё гэта было мае і ўва мяне. Гэта быў я сам, дакладна ведаў гэта, як і тое, што, хаця і не адчуваю крылаў, а лячу, лунаю, яскрава бачу сябе ў палёце, у небе, што мне здаецца добра знаёма, бо, як успамінаю, я ўжо да гэтага недзе і некалі лятаў. І з гэтым успамінам ніколі не разлучаюся, нават калі моцна пажадаю. Таму што значна пазней, ужо ў сненнях, я не раз перажываў гэты першы свой палёт. Яго салодкі жах і цяпер брыняе ўва мне ўпэўненасцю, што варта толькі да болю пажадаць — я зноў адраваўся ад зямлі, узмахну нябачнымі да пары да часу стоньмі ўва мне крыламі і палпыў па-над знаёмымі да апошняй латкі стрэхамі хат.

Маленькі і рабенькі, што карова, ад палупеннай фарбы, даўно ўжо выгнаны з ганарыстых гарадоў аўтобусік натужна цягне мяне да роднай хаты. Раней я ездзіў па гэтым горадзе на аўтобусе толькі з цікаўнасці, а больш свавольства, бясплатна, празумела. Горад з канца ў канец — тры кіламетры. Ці гэта мяне, як і сабаку, адлегласць. Але цяпер тры кіламетры нечакана расцягваюцца да дзесяці. Старыя праезды і дарогі зачынены, трэба аб'язджаць, даваць кругалю. Кругалю непамерны, і я рады. Замаруджваю, хаця недзе і прыспешваю, час. Час скрушлівай і шчымлівай горычы радасны для сутыкнення колішняга з сённяшнім — падшыванца з некім прыстойным.

Аўтобус ускаквае ў лес. Па краях дарогі ўсё тая ж хваі, абдэртэрыя да жывічнай сукравічнасці восямі калёс. Мяне здзіўляюць і паховаюць густа парослыя каля лясной дарогі і ў бары травы. Імі наш лес, дол пад ім, які ніколі не быў багаты, стаптаны і высмактаны векавухамі дрэў. Усе больш як маленькія вожкікі, балюча колкія хваёвыя шышкі, прысы-

панья зверху зноў жа хваёвымі іголкіма, па-мясцоваму — гліцай. Яна, засыпаная ў прызбу, захоўвала ўзімку цяпло, дух бору ў нашых хатах, а ўлетку мы пасвілі па яе жоўці кароў.

Мы — гэта хлопцы з Падольскай вуліцы, якую горад лічыць зладзейскай. Толькі мы не зусім зладзеі, прынамсі, не больш за гарадскіх. Такія ўжо як ёсць. Лёня Равуцкі, Валодзька Змушко, ці, як усе яго завуць з-за маці ўкраінкі, Украінчык, Арсень Крывы — з-за ног, кульгавы, на савецкай ці нямецкай міне падарваўся, Міла і Ніна Уліціны, бесфамільныя. Уліта — іх маці, бацькі ж няма, дзяўчатак завуць па маці Уліце.

Бацькоў ці матак няма ў многіх, хто жыўе побач з намі і пасвіць кароў. Кароў таксама на ўсе тры Падольскія нашы вуліцы небагата. Затое багата сірот, сіротак-бязбацькавічаў. Мо таму горад усё нас, падальчан, кліча злыднімаі, бандытамі. Мы — ускраіна, па-за законам. У нас свае законы: надурьць, прыбраць, калі нешта не на сваім месцы ляжыць. І таму ў вачах горада мы ізгоі, якія не маюць нічога святаго. Але каб толькі горад ведаў, якія мы праведныя ў сваёй зладзейкаватасці, бойках, падманах, жабрацкіх марях. Жабрацтва навідавоку кожнаму, а слёзы нябачныя чужому воку. Мы ж не ад заможнасці і раскошы шалеем і жулікуем, крадзём з вагоноў усё, што там ёсць, што можна ўкраці: соль і буракі, макавы жмых — махуху, смажым на сваіх падпасках і пастуховых вогнішчах і ядзім майскі і чэрвеньскі малады прырост хваоў — іх квет, а трохі паэзіі — яшчэ малозівыя малочныя каласкі жыта і пшаніцы. Чаму ў нас, як у ітушанят шпачкоў, галак, заўсёды жоўта-чорны рот і твар. З амедняных абручовых рулонаў жалеза — невядома навошта, дзеля чаго, — што вазуць на чыгуначных платформах, мы куём сабе шаблі і мячы. Наш галоўны збройнік — Валодзька Украінец.

Піратамі і янычарамі, схавашы пад лохматы апраткі зброю, адпасаўшы кароў, апоўдні выпраўляемся ў горад на рабаванне і разбой: сумна без занятку, працы. І гарадскія пазбягаюць нас, калі мы разам, і б'юць нашых, калі адлоўліваюць па адным. Але мы амаль не плачам, таму што б'юць нас часта. Б'юць усе, хто не лянэўца: гарадская шпана, нашы равеснікі, чыгуначныя грузчыкі і абходчыкі-змязчыкі вагонаў. Гэта ў горадзе. А ў лесе — ляснік і аб'ездчык. Нашы кроўныя ворагі. Нам здаецца, што ў іх толькі і работы — ганяцца за намі, падольскімі пастухамі.

На гліцы і шышках кароў не насыціш, малака аблізнешся піць. А палі, выганы і пасвішчы належаць калгасам, саўгасам ці лясгасам — дзяржаве. Толькі нам не да галавы дзе і чыя зямля, яна — наша. Мы ідзем па ёй як татар-мангольскае раць ці саранча. Што не з'ядаюць каровы, тое падбіраем пра запас ім і сабе мы, іх пастухі. І каровы нашы таксама, як яшчэ галодная саранча, прагоністыя і жававыя, больш за нас зладзейкаватыя. Пад вечар іншым разам, перад тым, як гнаць дамоў, мы запускаем іх у авёс, а то і бульбянішча. Як хапатліва яны ядуць, як зацкавана азіраюцца па баках. І як уцякаюць, пачуўшы нашае: атас, шухер. Нашы каровы, як выязныя коні, жабаці, ведаюць нават галоп. Галопам мы заўсёды разам з імі збігаем са стражы — вялізнай паляны, поля, на край якога некалі стаяла хата лесніка, мужа Уліты, расстраланага немцамі за сувязь з партызанамі. Аб доме, селішчы цяпер нагадваюць толькі галавешкі, напуаспалены хлёў ды некалькі ўсё яшчэ садовых яблынь-жытніц, якімі,

спелымі і зялёнымі, любім ласавацца ўсе мы разам з Уліцінымі дзяўчатакмаі, дочкамі лесніка.

Мо таму нам і падабаецца пасвіць кароў у стражы, асабліва Ніне і Міле Уліты. У другой палове лета тут нам і паспелыя ўжо яблыкі, калі дастойваюць, крамяна чырванакія жытніцы, неверагодна духмяныя і сакавітыя, прырослыя да лістоў зграбненькія дубовыя яблычкі, што зводзяць бародаўкі, якімі асыпаны нашы рукі. А для наедку — жалуды і ўжо наліўныя каласкі жыта. Першыя таўстасракія грыбы — дубовыя. Каровам жа — ўспелая сонца лета, спажыўна не пустая ўжо трава. Ляснік і аб'ездчык, як іх чорт наводзіць, ведаюць аб нашай такой пары цязе да стражы і таксама не абыходзіць яе бокам. Ідуць з доўгімі палкамі, спецыяльна для нас падрыхтаванымі хлесткімі лазовымі дубцамі. З-за гэтых палак і дубцоў у лесніка і аб'ездчыка мянушка — шэршні. Падольскія не ведаюць іх імён. Затое добра ведаюць шэршніў, што жывуць у дупле дуба: воем укусаў — і быку хана. Падобна, хлусня... Ці мы такія трышчыны: не аднаго з нас яны, калі мы іх пацельвалі распаленай галавешкай, джалілі і па дзесяць разоў. Білі як молатам ці кавалдам, чамусьці болей у лоб, у мацкоўбіну. І нічога, усе яшчэ жывыя, хаця дзень-другі свету не бачылі. Ляснік з аб'ездчыкам куды страшнейшыя нам за сапраўдных шэршніў. Колькі разоў яны даставалі палкамі і дубцамі нашы босыя ногі і голыя пазуны на яблыні. Як мы давалі драпака ад іх, а разам з намі і нашы каровы, як ёкалі ў іх і ў нас селязёнку.

Але мы не такія простыя. Круцім статак пасярэдзіне поля, каля невялічкага бярэзніку. Пад яго ратавальнай аддаленасцю ад краёў, бачнасцю падыхоўды мы адчуваем сабе лепей, чым у родных хатах. Там крык, папрокі, а то папруга, пакой, поўны мух, і з кожнага кута — нястача. А ў бярэзнічку пад стражай мы спазналі волю, заможнасць: поле, лес, нязмушаная стракатаць бярэзавай белі пад блакітам неба — воля і свабода. Хочаш — хоць на галаву станавіся. Але Падольская рабіла з нас і дбайных, руплівых гаспадароў, настаўляла не пракідацца добром. Мы прыбалілі з поля камяні і ў бярэзнічку склалі ачаг. А вялікі камень-валун прыставаў пад стол, лобнае месца — алтар. Непадалеку ад яго напаткалі, быццам крынічку, паверхневыя воды, выкапалі калодзеж. Чэрпалі з яго ваду, запівалі ёю сухі і гаркавы прысмак перасмажаных каласкоў, падсвядомаму горыч сіроцтва. Старую бярэзу прыставаў пад арэў. Чым не ўсё мы тут пастухі Лелі, усе Адамы і нават аж дзве Евы.

Чаму нашы шэршні, дойдлівы і ахоўнікі лесу ніводнага разу не паспрабавалі парушыць наш рай? Ён жа быў выключальна нікіды, навідавоку. Не мог не мазоліць вока. Але вось — алтар-ачаг, калодзеж і нават арэў заставаліся непарушанымі. Таямніца і загадка тады і цяпер ахоўніцкай уладнай душы. Нейкі верабейка жыўе ўсярэдзіне нават ката.

Нечаканкі і загадка для мяне і сёння. Прыгтым больш, чым паўтара дзесяцігоддзя таму. І самая вялікая — чаму я не здольны спыніць аўтобус, пакінуць яго і ўвайсці ў лес свайго маленства, ува-собицца ў таго ж Лея, падлетка-пастуха. Чаму гэта недасягальна, немагчыма. Я ж сёння нават большы пастушок-падлетак, чым колісь. Ён з надвычайнай сілай прагнуўся ўва мне. Жывы, хаця і сумны. Ён маімі вачыма пазірае на мяне, на мае родныя мясціны, мой лес, з якога я, здаецца, так яшчэ і не выйшаў. І ўжо ніколі не выйдзі.

* Аповесць «Высакосны год» будзе друкавацца ў часопісе «Польмя». Пачатак — у № 11 за 2022 год.

Яму ў жыцці таксама абавязан

Ці не ў кожнага з беларускіх паэтаў, якія загінулі ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, ёсць твор, пад якім магло б падпісацца і іншыя аўтары, якія не дажылі да светлага дня Перамогі. У Андрэя Ушакова гэта верш «Многаму ім ты ў жыцці абавязан».

Запавет з траццатых

Напісаны ў 1935 годзе і, як няцяжка здагадацца са зместу, стаў водгукам на падзеі, што адбываліся ў першыя гады савецкай улады, у час барацьбы з замежнай інтэрвенцыяй. Але, калі пад ім не стаяла дата, ды і не ведаў бы біяграфіі аўтара, лёгка падумаць, што з'явіўся пасля заканчэння Вялікай Айчыннай вайны:

*Ля дарогі ўзняўся высокі курган,
Ён горда глядзіць на жыты і пожны.
Перад брацкаю магілай партызан
Спыніся і шапку здымі, пабарожні!*

*Навекі, як вобраз бацькоў сваіх,
Імёны іх прачытай і запомні.
Ты прайдзеш на полі, на сцежках лясных,
Праз ціхі вечар і ясны промні.*

У заключных радках трэцяй, апошняй, строфы — ужо нібы і зварот да нашых сучаснікаў. Тых, хто жыве, як вядома, у зусім іншым часе. Аднак таму і жыве, што права на гэта яму заваявалі тыя, хто ў лютую гадзіну не скарыўся ворагу:

*Каб даць спакой здранцвелым нагам,
Прысідзеш спачыць у цяньку пад вязам.
І, можа, будзе зямлі няўсім,
Як многаму ім ты ў жыцці абавязан!*

Тое, што верш Андрэя Ушакова «Многаму ім ты ў жыцці абавязан» сягае за мэтаў напісанага канкрэтнага аўтара, засведчыў і паэт-франтавік Анатоль Вялюгін: «Радкі з падсумка, поўнага песня. Крыўёю сэрца напісаныя радкі можна паставіць эпіграфам да жыцця і творчасці ўсіх беларускіх паэтаў, якія загінулі смерцю храбрых у баях за Савецкую Радзіму». Радкі ж Андрэя Ушакова — свайго роду яго запавет з 30-х гадоў мінулага стагоддзя...

Спяшаўся знайсці сябе

Нарадзіўся ён 16 кастрычніка 1912 года ў вёсцы Рэбяткі Чавускага павета, сённяшняга аднайменнага раёна. Пасля сямігадовага скончыў прафшколу металістаў і працаваў слесарам Віцебскага дэпо і майстэрэнь авіяпарка. Увогуле, нягледзячы на малады ўзрост, біяграфія яго насычаная і ў асобных выпадках з літаратурай не звязана. Прынамсі, скончыўшы падрыхтоўчыя курсы, вучыўся на крытычна-творчым аддзяленні Вышэйшага педагогічнага інстытута ў Мінску. Пасля зноў працаваў слесарам, толькі ўжо на швейнай фабрыцы «Сцяг індустрыялізацыі» ў Віцебску.

Вучоба ў Віцебскім кінатэхнікуме на сцэнарным аддзяленні, а потым ва Усесаюзным інстытуце кінематографіі не перашкаджала адначасова працаваць на будаўніцтва маскоўскага метра. Як і раней, слесарам. Аднак з інстытутам кінематографіі не пашанцавала. Сцэнарныя факультэт неўзабаве ліквідавалі. Давялося пераводзіцца на тэатразнаўчае аддзяленне філалагічнага факультэта Маскоўскага інстытута гісторыі, філасофіі і літаратуры імя М. Чарнышэўскага, які скончыў у 1939 годзе.

Вярнуўшыся ў Мінск, са жніўня да кастрычніка 1939 года працаваў інспектарам Галоўрэнперктава ва Упраўленні па справах мастацтва пры Савецкіх народных камісарыяў БССР. Прызваны

Андрэй Ушакоў.

ў войска, быў сакратаром дывізіённай газеты «За Советскую Родину». З пачаткам Вялікай Айчыннай вайны прымаў удзел у барацьбе з ворагам на Магілёўшчыне і Гомельшчыне. Загінуў ці то ў чэрвень, ці то ў ліпені сорак першага пры пераправе праз Сож.

Молада — не зелена

Пасля сябе Андрэй Ушакоў пакінуў даволі ладную творчую спадчыну. Пісаў шмат, ды і да літаратурнай працы далучыўся рана. У маладым узросце дэбютаваў і як паэт. Яго верш «Загуменнем раніцай», падпісаны псеўданімам А. Бязьмежны, быў змешчаны ў газеце «Чырвоная змена» 12 верасня 1928 года. Карыстаўся і іншымі літаратурнымі прозвішчамі: Бязьмежны, А. Бязмежны, Андрэй Бязьмежны, а таксама крыптонімамі А. У-коў, А. У.

Між іншым, за чатыры гады да яго пазытыўнага дэбюту нехта Бязьмежны выступіў з нарысам «Мазаіка жыцця» ў газеце «Савецкая Беларусь» (1924, нумары за 25 і 26 кастрычніка). Пэўнасьці ў тым, што гэта мог быць Андрэй Ушакоў, у даследчыкаў няма. Наўрад ці 12-гадовае аўтар прабіваўся б на старонкі такой аўтарытэтай газеты, публікавацца ў якой тады гонарам лічылі для сябе і больш стала публіцысты. Ды яшчэ ў двух нумарах. Бадай, за гэтым псеўданімам хаваўся нехта іншы, а Андрэй Ушакоў пазней «пазычыў» яго сабе. Хоць, магчыма, і інтуітыўна мог узяць. Маўляў, як паэт я пакуль без «імені».

Але пасля пазытыўнага дэбюту дарогу ў літаратуру прагортаў хутка і ўпэўнена. І часта друкаваўся. Не толькі ў газетах, але і ў часопісах «Узвышша», «Маладняк», «Работніца і сялянка» (цяперашняя «Алеся») і іншых. І не з аднымі вершамі. Пісаў пэзмы, перайшоў на прозу: апавяданні, апавесці. Займаўся перакладамі з рускай і ўкраінскай моў. Яго ж уласныя вершы таксама пераставаліся па-руску, а яшчэ гучалі па-армянску, па-балгарску, па-польску.

Першай пазытыўнай кніжкай стаў калектыўны зборнік вершаў «Рабочы пульс» (1932). У ім пад адной вокладкай былі змешчаны творы Андрэя Ушакова і Паўлюка Ананьева, прозвішча якога сённяшняму чытачу наўрад ці што гаворыць. Хоць у тым жа 1932 годзе ў яго выйшла і аўтарская кніжка «Героіка дзён». Аднак 1932-гі стаў і апошнім годам яго жыцця. Хворы ад нараджэння, ён памёр на курорце ў Іаграх. Не скажаць, каб яго творы вызначаліся высокімі мастацкімі якасцямі. Ды паскорыла ранні сыход у магілу вульгарна-сацыялагічная крытыка, якая, па словах Ірыны Багдановіч, «літаральна закліміла яго творчасць як халтурную, палітычна памылковую і ідэалагічна шкодную», хоць Паўлюк Ананьеў,

«пакінуўшы невялікую творчую спадчыну, не пазбаўленую лірызму, наколькі дазволіў яму талент, выказваў сваё разуменне паслярэвалюцыйнай рэчаіснасці, вясковую радасць пераўтварэння і аднаўлення жыцця».

Андрэй жа Ушакоў следам за «Рабочым пульсам» парадаваў «Зараван вагранак» і «Працай і маладосцю» (абедзве выйшлі ў 1933 годзе), «Голасам Радзімы» (1938). У саўтварстве з Алесем Жаўруком у 1939 годзе выдаў асобныя зборнікі паэмы для дзяцей «Пра майго таварыша» і «Пра слаўных папанінцаў нашага дзетсада». З ім жа напісаў і казку «Пра муху Буркуху і дзюўчынку Гразнуху».

Працоўны народ і радавод

У яго творчасці, безумоўна, знайшло месца тое, што адпавядала рэаліям свайго часу. А наколькі сам быў далучаны да работнай прафесіі, то знаходзіў месца і адпаведнай тэматыцы. Гэта ў пэўнай меры была «паэзія балышавіцкай маладосці», як назваў сваю рэцэнзію на зборнік «Праца і маладосць», змешчаную ў «Крытыка-бібліяграфічным бюлетэні» (1934, № 1—2), тады малады крытык, а пазней знакаміты літаратуразнаўца і педагог Міхась Ларчанка. Не абыходзілася ў друку і без заўваг. Былі і звычайныя крытычныя наскокі. Сведчанне таму — водгук «Халодныя вершы» Аркадзя Гейна, таксама маладога паэта, на кнігу «Голас Радзімы» ў «ЛіМе» (1939, 3 ліпеня). З'ява звычайная. Творчая моладзь была не толькі «ў рожкі са старымі». Часта і «скубла» адзін аднаго.

Толькі «рабочыя» матывы не скоўвалі мастакоўскія магчымасці Андрэя Ушакова. Ён стаў адным з першых, а з маладых паэтаў ці не першых, хто паспрабаваў зазірнуць і ў свае вытокі. Верш так і называецца — «Радаслоўная». У пачатку з такім жададаннем звярнуўся і да калег па пярэ:

*Прасачы, як ад малпы да Адама
Продкаў паважаных развіццё.
Быццам за замкамі, за гадамі
Захавалася іхняе жыццё.*

Пасля гэтага перайшоў і да «летанісу» свайго роду, спыняючы ўвагу на некалькіх яго каленях. Спачатку прыгадаў далёкага продка:

*Рослы селянін з-пад Магілёва,
Жыў мой прадед у глухім сяле,
Жыў на месцы ўсё жыццё, як дрэва,
Ў цемры, як кажан жыве ў дупле.*

Не лепшая доля была і ў яго сына, дзеда — лірычнага героя: «На паглум аддай жыццё ў салдаці! // Дзед, хоць быў і смелы чалавек, // Каб не скласці коці на Карпатах, // Палец на руцэ адсек». Не пазайздросціў і наступнаму прадстаўніку гэтага роду: «Сорак сутак насустрач сонцу // Вацька ехаў у чужую даль // Шапкамі перамагаць японца — // І прывёз кастыль, а не медаль». Яшчэ адзін лёс зусім трагічны: «Каля Віслы брат памёр ад газаў, // Роднай не пабачыўшы зямлі».

Як і трэба было кацаць, лірычны герой сягнуў і ў дзень сённяшні. Гэты пераход прагучаў рэзкім кантрастам:

*І нарэшце — камбайнер у калгасе —
Я апошні з нашае сямі.*

*За гадамі, за глухой заслонай
Бачу продкаў невясёлы век.
Я з свае вялікай радаслоўнай —
Самы найшчаслівы чалавек!*

Аптымізм характэрны для часу вялікіх пераўтварэнняў, захапляе і шчырасць таго, хто іх вітаў, імі жывь.

Ад вершаў да аперэты

Андрэй Ушакоў быў і лірыкам. Нездарма асобныя яго вершы паклалі на музыку такія вядомыя кампазітары, як Ісак Любан і Мікалай Чуркін. Праўда, апошні з іх звярнуў увагу на «Калгасы марш», а Ісак Ісакавіч упадабаў верш «Дзе ты, чарнавокая...». Песня загучала. Інакш і быць не магло, бо паэтычная аснова створана ў найлепшых фальклорных традыцыях. Мілагучнасць, сардэчнасць узмацяецца мелодыяй, што нясе спавядальнасць. А словы, прамоўленыя лірычным героем, калі ён звяртаецца да каханай, напоўнены такім шчырым пацудзіем, якое не прыдумаеш, бо яно ідзе з глыбіні самой душы:

*Дзе ты, чарнавокая,
Блізкая, далёкая,
Светлая, надобная вясне?
Можа, у гэты вечар
Ты чакаеш стрэчы
І таксама марыш пра мяне?*

Гэта песня-прызнанне, але ў пэўнай ступені і гісторыя пацудзія, што нарадзілася пасля нечаканай, у нечым выпадковай сустрэчы, якая адразу пакінула след у сэрцы.

Але радасць гэтая і з гаркотай: «Птушкі чулі-бачылі, // Стрэчу як прызначылі, // Дзе дубы над возерам раслі. // Час быў нешчаслівы — // Трохгадзінны лівень // Нашу дружбу цёплую разліў».

Загое ў лібрэта аперэты «Зарэчны барок» (плён творчай садружнасці Андрэя Ушакова і Алеся Жаўрука), як таго і вымагае жанр, вяселіць і радасць б'юць праз край. Яго на музыку паклаў Самуіл Палонскі ў саўтварстве з М. Івановым. Спектакль, пастаўлены ў 1940 годзе, стаў першай беларускай савецкай аперэтай і карыстаўся вялікай папулярнасцю ў гледача.

Ах, вайна, што ж ты зрабіла!

Паэт Аляксей Зарыцкі, які сябраваў з Андрэем Ушаковым, запомніў яго як «маўклівага светлавалосага хлопца з дабрадушным удумлівым тварам». Адначасна і «заўсёднае імкненне скажаць сваё шчырае слова пра ўсё новае, светлае, што нёс з сабой час вялікіх пераўтварэнняў — час будаўніцтва сацыялізму. Новы быт, новыя адносіны да працы, маладая дружба і любоў — усё гэта ён у межах сваіх паэтычных магчымасцей апытваў і ўслаўляў». Аляксей Аляксандравіч для падмацавання сваёй думкі спаслаўся на такія радкі таварыша па пярэ:

*Пазнаём людзей па іхніх справах,
Мы, сябры, на фронце барацьбы.
Толькі нам дае эпоха права
Сэрцам вечно маладымі быць.*

Ён застаўся вечна маладым. І ў жыцці, і ў літаратуры. Да месца паўтарыць і выснову, якую зрабіў Аляксей Зарыцкі, згадваючы яго: «Зразумела, што цяпер, праз столькі гадоў, перачытваючы гэтыя зборнікі (напісанае Андрэем Ушаковым. — А. М.), знаходзіш у іх шмат найнавага і недасканалага. Вельмі высока за гэты час выраста наша беларуская паэзія, непараўнальна ўзняўся яе ўзровень, але ў твае гады голас Андрэя Ушакова выразна гучаў у хоры галасоў яго паэтычных аднагодкаў. І сёння гэтыя першыя зборнікі не страцілі свайго значэння».

Каторы раз, калі згадваеш загінулых у Вялікую Айчынную вайну, на памяць прыходзяць радкі адной з песень Булата Акуджавы: «Ах, воіна, што ж ты сделала, подлая». Мала таго, што забрала жыцці мільёнаў і мільёнаў, — сярод іх і тыя, хто, як Андрэй Ушакоў, не змог цалкам раскрыць тое, чым надзяляў і сам Усявышні. Не менш балюча і ад усведамлення, што знаходзяцца ахвотныя абліць фашызм.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

У калектыве Магілёўскай абласной бібліятэкі складася добрая традыцыя знаёміцца з цікавымі мясцінамі Беларусі. Звычайна прымяркоўваем паездкі да найбольш памятных і змянальных дат. Дзень ведаў, Дзень беларускага пісьменства і 140-годдзе з дня нараджэння народнага паэта Беларусі Янкі Купалы — найлепшая нагода пабыць у мясцінах, звязаных з класікам беларускай літаратуры. Недалёка ад Магілёва — усго за 60 кіламетраў — у вёсцы Ляўкі Аршанскага раёна знаходзіцца філіял Дзяржаўнага літаратурнага музея Я. Купалы. Разам з дзецьмі і ўнукамі вырашылі пабыць на летніку пісьменніка ў Ляўках.

Дзе паэтавы цішыня і спакой...

Пасля прыезду адразу ж узнікла пытанне: чаму менавіта Ляўкі абраў Янка Купала, каб тут жыць і пісаць? Так, мясціны прыгожыя: велічныя лясы, унізе магутны Дняпро, але ж ад Мінска далёка! Даведаліся, што ўпершыню Купала прыехаў у Ляўкі ў красавіку 1935 года ў складзе творчай дэлегацыі, каб выступіць на сходзе і напісаць артыкул аб рабоце арганізаванага тут калгаса. У вясенню распуціцу машына загрузла непадалёк ад вёскі, і пісьменнікі заначавалі ў канторы Копыскага лясніцтва.

Купала быў у захапленні ад дзіўнай прыгажосці Аршанскага краю і цэлае лета 1935 года пражыў у сям'і ляснічага М. І. Шыманскага. Тут жа на маліўнічым беразе Дняпра вырашыў будаваць дачны домік, сродкі на які выдаткавала дзяржава да 30-годдзя творчай дзейнасці песняра.

Янка Купала штогод прыязджаў у Ляўкі і знаходзіўся тут з вясны да позняй восені. З раніцы ён выходзіў з дому і гуляў па ваколіцах, сустракаўся з вясцоўцамі, цікавіўся іх справамі. Часта разам з калгаснікамі хадзіў глядаць палі збыжыны, даваў парады, да якіх яны прыслухоўваліся, бо лічылі Купалу аўтарытэтным дарадчыкам, радаваўся багатаму ўраджаю.

У ляўкоўскіх ваколіцах яго апаноўвала творчае нахненне. У гэты перыяд паэт напісаў 18 вершаў, якія складаюць так званы «Ляўкоўскі цыкл»: «Сонцу», «Алеся», «Лён», «Сосны», «Госці», «Вечарынка», «Сыны» і іншыя. Яны прывесчаны новай сацыялістычнай рэчаіснасцю, асабліва часта жыццям і побыту беларусаў, якія Купала добра ведаў.

У Ляўках творца пражываў з 1935 да 1941 года. Менавіта адсоль 30 чэрвеня 1941-га ў сувязі з наступленнем нямецка-фашысцкіх захопнікаў ён з сям'ёй эвакуіраваўся ў Маскву, а затым у Казань. Сведкі зазначаюць, што, калі машына пакідала Беларусь, Купала лёг на родную зямельку, як бы развітаючыся з ёй назаўсёды.

З ліпеня 1941 года дача згарэла і была адноўлена па ўспамінах і фотаздымках толькі ў 1981 годзе. Уразіла сціпласць і нават аскетычнасць быту першага народнага паэта Беларусі: невялікі пакойчык, мэбля пад іх памеры, тэхніка, дакументы і рэчы, якімі карыстаўся Я. Купала. У рабочым кабінце на пісьмовым стале — набор для пісьма, настольная лампа, тэлефонны апарат і машынапіс. Такое ўражанне, што пісьменнік толькі на нейкі час пакінуў кабінет, зараз вернецца і працягне працаваць.

Асноўная літаратурна-дакументальная частка музейнай экспазіцыі размешчана ў будынку Копыскага

лясніцтва, якое захавалася з купалаўскай пары і ацалела ў вайну. У невялікім пакойчыку размешчаны дакументы і выданні пісьменніка, у тым ліку на мовах народаў свету, яго лісты, аўтаграфы, фотаздымкі з вядомымі людзьмі і мясцовымі жыхарамі.

У склад мемарыяльнага комплексу ўваходзіць таксама домік шафэра і гараж, у якім экспануецца «Шэўрале», падараны Купалу ўрадам у 1939 годзе. Гэта быў адзіны аўтамабіль гэтай маркі на тэрыторыі БССР, які зараз з'яўляецца рарытэтным і вельмі дарагім экзэмплярам.

Скульптар Анатоль Анікейчык у 1982 годзе да 100-годдзя з дня нараджэння паэта стварыў помнік «Восень паэта», які ўстаноўлены на тэрыторыі музейнага комплексу.

Кожны, хто прыязджае ў Ляўкі, мае магчымасць пасядзець на лаўцы разам з народным паэтам, паслухаць галасы прыроды, паразважаць аб жыцці...

У любую пару тут пануе цішыня і спакой, парушаюць якія толькі шум лесу і плёскац дняпроўскіх вод. Адаленасць ад гарадоў, ад паўсядзённай мітусні давалі магчымасць Купалу адначываць душой і ствараць літаратурныя шэдэўры. Ляўкі натхнілі паэта, сталі для яго тым, чым было Міхайлаўскае для Пушкіна, Меліхава для Чэхава, Дуніна для Прышвіна.

Далей наш шлях пралёг у гарадскі пасёлак Копысы, які вядомы з XI стагоддзя. З XV стагоддзя гэта буйны ганчарны цэнтр, што славіўся вырабам керамікі і ўнікальнай копыскай кафлі, якой упрыгожвалі печы ў царскіх палатах Крамля, Каломненскага, рэзідэнцыі Вялікага Княства Літоўскага, выкарыстоўвалі пры будаўніцтве Пакроўскага сабора ў Ізмайлаве. Па некаторых звестках, гэтую кафлю сустракалі нават у Парыжы. На працягу чатырох стагоддзяў мястэчка было цэнтрам мастацкай і прамысловай керамікі. Перад рэвалюцыяй 1917 года тут налічвалася каля 19 кафляна-ганчарных прадпрыемстваў, якія выпускалі будаўнічую аздобную чырвоную цэглу, кафлі, печы, каміны, посуд і іншыя вырабы. Вытворчасць пліткі была канчаткова спынена ў 2002 годзе.

А. Р. Лукашэнка пабываў у Копысі і адзначыў, што копыска кераміка была вядома ва ўсёй Еўропе і з'яўлялася адным з першых беларускіх брэндаў, які страціць

недапушчальна. Для захавання народных промыслаў па даручэнні Прэзідэнта ў Копысі адкрыты Цэнтр народнай творчасці і рамёстваў, дзе працуе пяць майстэрняў: ганчарная, вышывкі і ткацтва, лозапляцення, мастацкай апрацоўкі дрэва, саломапляцення, а таксама студыя выяўленчага мастацтва. Мы пазнаёміліся з сакрэтамі ганчарства, сталі ўдзельнікамі майстар-класа, набылі гліняны посуд і сувеніры з мясцовай керамы.

А за два кіламетры ад купалаўскіх Ляўкоў знаходзіцца аграгарадок Александрыя, дзе штогод святкуюць Купале і ладзяць рэспубліканскае свята «Александрыя збірае сяброў». Мы наведалі школу, у якой з 1961 да 1971 года вучыўся А. Р. Лукашэнка.

На ўскрайку Александрыі знаходзіцца Трафімава крыніца, якую часта наведвае Прэзідэнт, каб адпачыць душой, выпіць звычай з дзяцінства вады. Крыніца — частка сямейнай гісторыі: яе адшукаў у лясным гушчары і ўпарадкаваў дзед Аляксандра Рыгоравіча — Трахім. Яна была поўнаасцю адноўлена па даручэнні Прэзідэнта ў жніўні 2013 года: пабудаваны альтанкі і купель, а над крыніцай збудаваны зруб. Спуск у яр абсталяваны шырокімі драўлянымі прыступкамі. Смак вады ацанілі дэлегацыі з розных краін і высокія госці, якіх Аляксандр Лукашэнка запрашаў да сябе на малую радзіму. Паспыталі і мы ключавой вады з Трафімавай крыніцы, набралі для сваіх родных.

Завярылася паездка ўскладаннем кветак да мемарыяла воінам легендарнага батальёна міліцыі ў вёсцы Гаі Магілёўскага раёна, які можна абараняць горад у ліпені 1941 года. Гэта наша даніна памяці і падзякі за мірнае і шчаслівае жыццё.

За апошнія два гады калектыў Магілёўскай абласной бібліятэкі пабываў у палацава-парковым комплексе ў Жылічах Кіраўскага раёна, маёнтку Гагоўскіх-Паклеўскіх-Козел у Чырвоным Беразе Жлобінскага раёна, Свята-Узнесенскім жаночым манастыры ў вёсцы Баркалабава Быхаўскага раёна, пагулялі па вуліцах самабытнага Бабруйска, пазнаёміліся з гісторыяй вёскі Дашкаўка Магілёўскага раёна, усклалі кветкі загінулым на мемарыяльным комплексе «Памяці спаленых вёсак Магілёўскай вобласці» ў вёсцы Боркі Кіраўскага раёна, ушанавалі памяць дзяцей, што загінулі ў гады вайны ў фашысцкім донарскім лагеры ў Чырвоным Беразе. У планах — наведанне Музея Вялікай Айчыннай вайны, мемарыяльнага комплексу «Трасцянец» — мемарыялаў, якія з'яўляюцца сімваламі памяці, велічы і няскоранасці беларускага народа.

Любіць, а тым больш паважаць можна толькі тое, што добра ведаеш. Вандруючы па родным краі даюць магчымасць знаёміцца з яго гісторыяй, незвычайнымі мясцінамі, помнікамі прыроды і архітэктурны, слаўнымі людзьмі, народнымі святамі і традыцыямі. З ведання свайго краю і нараджаецца гонар за яго, фарміруецца высокая стаўленне да радзімы, тое, што называецца патрыятызмам.

Галіна ДЗЯТЛАВА,
галоўны бібліятэкар Магілёўскай абласной бібліятэкі
Фота аўтара

Вяртанне да «Светлых знакаў...»

У Літаратурным музеі Максіма Багдановіча ў Мінску прайшла прэзентацыя серыі кніг кітайскай паэзіі «Светлыя знакі: паэты Кітая». У 2014 годзе Выдавецкі дом «Звязда» пры падтрымцы Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь пачаў рэалізацыю маштабнага праекта «Светлыя знакі: паэты Кітая». Праз некаторы час да падрыхтоўкі і выпуску ў свет кніг серыі, у якой былі прадстаўлены творы паэтаў Кітая ў перакладзе на беларускую мову, далучылася выдавецтва «Мастацкая літаратура».

За некалькі гадоў былі выдадзены зборнікі паэзіі Ван Вэя, Ду Фу, Лі Бо, Ай Ціна, Лі Цінчжаа, Ван Гачжэня, Мэн Хаажаня, Сюй Чжыма, Вэнь Ідо, Су Шы... Некаторыя кнігі пабачылі свет на дзвюх мовах — беларускай і кітайскай. Для работы над серыяй быў створаны Міжнародны рэдакцыйны савет. У яго склад увайшлі і прадстаўнікі кітайскага боку — вядомы перакладчык, каліграф, арганізатар міжнародных літаратурных сувязей Гаа Ман, доктар філалагічных навук Чжан Хуэйцінь, намеснік дырэктара Рэспубліканскага інстытута кітаязнаўства імя Канфуцыя Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта Лю Сулін...

Серыя адбылася — і пра гэта на прэзентацыі гаварылі літаральна ўсе выступоўцы — дзякуючы

намаганням шырокага кола зацікаўленых творцаў. Вельмі шмат для развіцця серыі зрабіла паэтэса, перакладчыца Юлія Алейчанка. Актыўны ўдзел у развіцці праекта прынялі беларускія кітаісты Дар'я Нечыпарук, Вераніка Жукавец, Алена Раманоўская, беларускі перакладчыкі Навум Гальпяровіч, Віктар Шніп, Таццяна Сівец, Рагнед Малахоўскі, Алесь Бадак, Леанід Дранько-Майсок.

На прэзентацыі гучала і кітайская мова. Студэнты філалагічнага факультэта БДУ, якія з Кітая прыехалі авалодваць ведамі ў Беларусі, чыталі свае пераклады на кітайскую мову ўрыўкаў з паэмы народнага песняра Беларусі Янкі Купалы «Гусяр». Па-кітайску чытала вершы аднаго з аўтараў серыі «Светлыя знакі...» Дар'я Нечыпарук.

Кіраўнік багдановічаўскага філіяла Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры Міхась Бараноўскі зазначыў, што імпрэза, прысвечаная серыі «Светлыя знакі: паэты Кітая», — пачатак той рухливай працы па асваенні міжнародных сувязей беларускай літаратуры. На прэзентацыі выступілі з добрымі словамі ўдзячнасці за ўвагу беларускіх выдаўцоў да кітайскай паэзіі культурныя дарадцы Пасольства Кітайскай Народнай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь Чжан Хунвэй. Сваімі развагамі пра перспектывы выдання кітайскай літаратуры ў Беларусі падзяліліся старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі, дырэктар — галоўны рэдактар Выдавецкага дома «Звязда»

Алесь Карлюкевіч, галоўны рэдактар часопіса «Польмя» Віктар Шніп, паэт, перакладчык, заслужаны дзеяч культуры Рэспублікі Беларусь Навум Гальпяровіч, паэтэса і перакладчыца, галоўны рэдактар газеты «Медыцинский вестник» Таццяна Сівец, паэт і перакладчык Рагнед Малахоўскі.

Кастусь ЛЕШНІЦА
Фота Лізаветы ГОЛАД

Спыніць імклівае імгненне

На гэтае слова мяне падштурхнула чарговая сустрэча з Юрыем Івановым, якая адбылася на рэспубліканскай выстаўцы «Мне сняцца сны аб Беларусі», прысвечанай Янку Купалу і Якубу Коласу. Чарговы раз я не толькі з захапленнем аглядаў мастацкія работы, але і з такім жа захапленнем назіраў за тым, як працуе ў кагорце іншых фатографуаў Юрый Іваноў.

Гэта самая праўдзівая праўда. Колькі ведаю, а гэта не адно дзесяцігоддзе, фотамастака Юрыя Іванова, заўсёды захапляюся яго нястомным імкненнем і няспынным умением майстравіта спыніць імгненне. Нават самае імклівае. Часта мо ў не надта падыходзячы для аб'екта здымак момант, але спыніць так, каб гэта стала з'явай, падзеяй. Праўдзівай падзеяй, але з подыхам захаплення. Каб зацікавіла, а то і зачаравала. Зноў жа прызнаюся — і гэта ўжо з улкам пачутых (адкрыта і падслуханых таемна) меркаванняў іншых — многае сапраўды захапляла гледачоў. Спадзяюся і перакананы, што так было ўчора, так ёсць сёння і будзе заўтра. Не магу сказаць, колькі тысяч здымкаў запамнілі яны, але што іх не адна тысяча (а мо і не адзін дзясятка тысяч), то я ні кропелькі не сумняваюся.

І што мяне зноў жа здаўна па-добраму здзіўляе, — ён умее — так, іншага слова тут, бадай, і не падбяраш, паказаць наш беларускі край, нашых людзей, нашу прыроду, наш побыт усюму свету. Ды так, што захапіліся і замежнікі, прыхільна зайздросцілі нашай зямельцы за ўсё тое добрае, што здаўна адбывалася на ёй, але ж яшчэ і то адкрыта, то моўчкі захапіліся майстэрствам фатографа. А гэтакім нястомным майстрам здаўным-даўна быў і застаецца Юрый Іваноў. Нездарма ён займаў дастойнае месца ў сотні найлепшых фатографуаў свету.

Фота Кастуся Дробова.

Юрый Іваноў.

імпульс. І вы зразумеце, што для сапраўднага мастака патрэбен не бег навывперадкі, а рэалізацыя таго дадзенага вышэйшай сілай дару бачыць свет і людзей у ім прыгожымі, вабнымі, захапляльнымі.

І няхай хто-небудзь адважыцца паспрачацца з гэтым. Адзін з маіх доказаў просты — зрабі лепей. Не, я гэтым самым не хачу ўзвысіць Іванова да незвычайных вышын, бо тады не толькі постаць можна згубіць, а не заўважыць і ўсяго таго, што заўважыў фатограф. Не стану даказваць, што Юрый Іваноў самы-самы. Дзякаваць Богу, самыя-самыя ў беларускім фотамастацтве не пераводзіліся ніколі. Але Іваноў заслужана і справядліва адзін з лідараў. Ён не саромеўся вучыцца ў іншых, але і сам настойліва фарміраваў уласныя прынцыпы павышэння значнасці і каштоўнасці фотаздымка наогул і яго мастацкага ўвасаблення, што становілася агульным зарычкам. Я не меў магчымасці пагутарыць з ім наконт яго захаплення, справы жыцця, якой ён адданы безадмоўна і назаўсёды. Але лічу, што ён дбайна, умела і асцярожна пераймаў тое лепшае і карыснае, што было ў калег-папярэднікаў альбо сучаснікаў, што яшчэ за савецкім часам здарыла ў усесаюзную славу. Прыкмячаю, гартваючы яго далёкаархійныя і найбліжэйшыя па часе здымкі, што ён, умела скарыстоўваючы вопыт найлепшых майстроў, зрабіў свой асабісты, непаўторна-цікава-захапляльны ўнёсак у набыткі нашай беларускай фотамастацкасці, упісаў сваю значную старонку ў гісторыю беларускага фоталетапіс. Ды, без сумневу, не толькі беларускага.

Некалі я моцна здзіўіўся, калі ўбачыў прызнанне Юрыя Сяргеевіча, што ў яго жыцці «ўсё адбывалася выпадкова. Я і фотакарэспандэнтам не планавалі стаць, — прызнаваў ён. — Марай была радыётэхніка».

Ды, на наша шчасце, не тое сталася, што планавалася. Жыццё своечасова падставіла сваё плячо, праракла тры рэйкі, якія і прывялі Юрыя Іванова без перабышання да сусветнай вядомасці як майстравітага беларускага фотакарэспандэнта. Хіба гэта не падстава для высновы, што вышэйшай сіле, якая накіроўвае, не варта супраціўляцца альбо падманваць яе? І мо ў доказ гэткай вернасці вышэйшай сіле значна пазней Юрый Іваноў, на ўвесь Савецкі Саюз вядомы фотажурналіст, стаў фотасведкам таго, як некалі ў Віскулях адбываліся падзеі па ліквідацыі гэтага самага Савецкага Саюза.

Прызнаюся, што я з няэманнай цікавасцю, а часам пазіраў і пазіраю на сусветна вядомы здымак Іванова «Лятучка». Усе, хто знаёмы з фотатворчасцю Іванова, ведаюць яго. Дык мо многія з іх, як і я, з кожным прадлага адкрываюць нешта новае, цікавае, зайздросна непаўторнае ў адным і тым жа спыненым імгненні? А я ўсё разважаю: ну як удалося падлавіць такі момант? Ці не зрэжысраваны, не прыдуманы сюжэт? А тады супакойваю: ну хай сабе і зрэжысраваны, але ж так і з такім незвычайным падыходам самога фатографа, што ніхто іншы і прыдумачь альбо нават падумаць пра нешта такое не адважыўся б. А ён узяў і зрабіў. Бо ён — Юрый Іваноў. Творчы, апантаны, імкліва рухомы фізічна і духоўна нястомны чалавек, які хацеў, умеў і бачыў жыццё ва ўсіх яго размаітых і непаўторных правахах. І нядзіўна, што 32 гады таму яго «Лятучка», зафіксаваная на Мінскім тонкасуконным камбінаце, была прызнана найлепшым сусветным здымкам за цэлае дзесяцігоддзе.

Падобным прыкладаў, падобных работ-адкрыццяў у Іванова сапраўды шмат. Я, вядома, не назаву ўсе, але з прыемнасцю згадваю дзве разнакалерныя тройкі коней, якія па бялготкай заснежанай цаліне павяжа і беражліва вязуць да сваіх прыхільнікаў-слухачоў праслаўленых «Песняроў». Дарэчы, сам Юрый Іваноў, як і кіраўнік «Песняроў» Уладзімір Мулявін, нарадзіўся не ў Беларусі. Ён з'явіўся на свет у 1939 годзе ў Сімферопалі.

Як з Расіяй звязаны лёс слаўтай і майстравітай шанавальніцы сённяшніх знакамітых «Харошак» Валянціны Гаявой. Як і іншыя выбітныя асобы, паходжаннем з суседняй краіны, якія для беларускай культуры, для праслаўлення беларускай рэальнасці зрабілі вельмі-вельмі нямаля — прыгожа, годна і дастойна. Выходзіць, справа не ў месцы нараджэння, а ў нечым больш важным і важкім, што вызначае жыццёвы напрамак і сэнс да самага скону дзён.

Юрый Іваноў толькі з 1956 года паяднаў сваё жыццё з беларускай зямлёй, якая шчыра растуліла далоні для яго нястомнасці і, не пабаюся гэтага крыху напышлівага слова, таленавітасці. Праўда, расійскай дарогі і пасля гэтага не абмялі асобу Іванова, як і ён іх. Згадайма хоць бы тры гады, якія праслужыў на першым выпрабавальным касмадроме Міністэрства абароны СССР у Плясецку і якія далі станоўчы імпульс захапленню фотасправай.

А фотартрэт, які я адважыўся б назваць летапісам жыцця, бабулі Салохі з Палесся?

А юная пацярпелая ад Чарнобыльскай катастрофы дзяўчынка з вёскі Чудзяны (яна нават прозвішча сваё мела — Оля Ганчура)?

І надзвычай уражлівы для мяне здымак мінскага БелАЗа на шматлюдным і заўтамабільным галоўным праспекце сталіцы калі Купалаўскага сквера ў самым цэнтры Мінска. Хіба можна не здзіўляцца тут майстэрству і нетрадыцыйнасці мастацкага погляду Іванова? Зірніце на здымак яшчэ раз. Скапоіна, уважліва. На ўсе вочы і прымружыўшы іх. І кожны раз убачыце новыя адценні, настроі, дэталі, якія засведчыў аўтар усёго ў адным здымку. Гэткае шматмоўнасце і поўнагалоссе ўласцівы многім работам Іванова.

Вы згодны, што не трэба тут ніякай выдумкі, каб зразумець, што БелАЗ не проста выпадковы сталічны госьць? Так, гэта прызнаны валадар не толькі тагачаснай беларускай вытворчасці. Яго, каб і хацеў, не прыпішаш да нейкай замежнай фірмы. Звярніце ўвагу, як зайздросна і адначасова з гонарам пазіраюць на гэтага велікана маленькія легкавікі, крыху большыя газончыкі, влікія тралейбусы і аўтобусы... Я мог бы шмат яшчэ апавядаць пра гэты здымак, бо ён кожны раз узрушвае новымі адценнямі зместу і новымі эмоцыямі.

Як бачыце, адной адзінай прыхільнасці Юрыя Іванова да нейкіх пэўных сюжэтаў няма. Таму і нараджае гэта сапраўдную сімфонію пачуццяў і эмоцый. Яму аднолькава выразна ўдаюцца характары дзяцей і падлеткаў, юнакоў і дзяўчат, людзей дарослых і ветэранаў, рабочых і сялян, мужчын і жанчын. Адным словам, характарныя вобразы чалавека-творцы як уласнага лёсу, так і тых, хто побач, хто не стамляецца назіраць за наваколлем вачыма людскай дабрыні. Нават калі на здымку няма чалавека, то ўсё адно — тое, што на ім адлюстравана — прыналежнасць чалавечай працы, майстравітацы.

«Лятучка», 1987 г.

Нехта можа сказаць: лёс такі, шанцавала Іванову, меў доступ да не заўсёды даступных іншым здымак. Хай і так. Але ж калі няма ні ўмельства, ні майстэрства, ні назіральнасці, ні захаплення, то і ў любой камандзе нічога цікавага не зробіш і доўга там не пабудзеш. А ён жа толькі ў сістэме надзвычай папулярнага і цяжка даступнага Агенцтва друку «Новости» (АПН) адпрацаваў ці не большую частку свайго кар'ернага прызначэння.

З кім толькі не сустракаўся, хто толькі не ціснуў яму руку (здаралася і такое). Тагачасны кіраўнік Беларусі Пётр Машэраў, алімпійскі чэмпіён Аляксандр Мядзведзь, вядомыя на ўвесь свет расійскія паэты Яўгеній Еўтушэнка, Андрэй Вознясенскі... Пра беларускіх дзеячоў культуры і мастацтва, герояў працоўных будняў я ўжо не кажу. Юрый умеў і ўмеа здзіўляць заўсёды. І гэта не пахвальба на патрэбу дня. Знайдзіце магчымасць паварушыць яго здымкі ці то ў альбомах, іншых кніжных і буклетных выданнях, ці то ў шматлікіх інтэрнэт-нэтных каналах, зрэшты, зірнуць на іх там, дзе вы толькі здолеце, і пераканаецеся: не абдзіляў Бог талентам Юрыя Іванова. Доказаў мноства і да сённяшняга дня.

Паназірайце хоць бы за тым, як працуе Іваноў на кожнай, здавалася б, звычайнай, будзёнай імпрэзе — і вы пагодзіцеся, што так паводзіць сябе можа толькі сапраўдны майстар. Я неаднойчы лавіў сябе на тым, што падчас самага захапляльнага відэавішча ці высокай падзеі мая ўвага мільвоў перакладалася на назіранне за тым, які і што робіць Юрый Іваноў. Ведаеце, ён ніколі не мігусіцца, не бегает навывперадкі з іншымі сваімі калегамі, каб заняць выгаднае месца, каб аглядаць і г. д. Ён, як і належыць сапраўднаму майстру ад прыроды, апераджае іх у магчымасці зрабіць выдатны здымак з любога даступнага яму ракурсу. Бо яго вока заўсёды бачыць тое, чаго часам, а то і часта не заўважаюць іншыя. Ды яшчэ абавязкова звярніце ўвагу на яго асветлены натхненнем твар, з якога ніколі не знікае прывабная ўсмешка, не гаснуць святлячкі вачэй, якія, тым не менш, ніколі не губляюць сваёй фатаграфічнай пільнасці, заўсёды пасылаюць іншым свой пазітыўны

«Песняры» ў Мсціславе на тройцы», 1981 г.

Які ж пільны і ўважліва-спагадлівы творчы позірк трэба мець фотамайстру, каб усё гэта ўбачыць. Убачыць не знешні настрой і воблік, а найперш унутраную сутнасць чалавека. Зразумець, зацікавіцца і здолець увасабіць у такі здымак, які і праз час не губляе ні эмоцый, ні дакументальных якасцей. Прызнаюся, што па жыцці я сам прыхільнік эмоцый. Таму для мяне іх праява і ў мастацкіх творках, і ў самой рэальнасці, і ў наводзімых людзей, прыроды, зямлі і ўсяго, што адбываецца на ёй, заўсёды мелі асаблівае значэнне. Без эмоцый няма паўнаты ўспрыняцця і нават паўнаты разумення. Лядзіш на здымкі — і нападніешся перажываннямі і аўтара, і герояў, бачаннем тых мо малапрыкметных пазнак, якія сталі неад'емнымі сведкамі часу гэтых фотаробот. Бо зроблены яны сапраўды майстравітым творцам — Юрыем Івановым.

Анатоль БУТЭВІЧ

Удых — і святло гасне!

На мінулым тыдні прэм'ерай спектакля «Лялечны дом», пастаўленага паводле аднайменнай п'есы сусветнага класіка Генрыка Ібсена, адкрыўся 31-ы сезон Новага драматычнага тэатра. Адна з найболей запатрабаваных у свеце п'ес нарэшце завітала і на мінскія падмосткі. За сцэнічнае ўвасабленне тэксту нарвежскага драматурга — тэксту, да якога ў розныя часы падступаліся такія гіганты тэатральнай рэжысуры, як Усевалад Меерхольд, Барыс Бабачкін і Інгмар Бергман, — дзякаваць трэба маладому пастаноўшчыку Арцёму Пінчуку (ён жа адвакат Хельмер у новай інтэрпрэтацыі). Спектакль стаў для рэжысёра трэцім у кар'еры.

Прыватны павераны Кругстад (Эдуард Вайніловіч) і Нора (Надзея Анцыповіч).

Добрым тонам лічыцца разглядаць класічную п'есу праз прызму феміністычнай тэорыі — у такім ракурсе тэкст яе разумеецца як своеасаблівы маніфест за свабоду жанчын ад мужчынскага (ці, праўдзівей, сямейнага, бытавога) прыгнёту. Сёй-той нават адважваецца называць «Лялечны дом» у ліку «найбольш істотных феміністычных работ» у гісторыі літаратуры. Генрык Ібсен, аднак, хаця і не абвяргаў такога погляду, але настойваў, што тэкст яго значна шырэйшы і адзіна тэмаю не абмяжоўваецца, што яго варта трактаваць як гісторыю эмансipaцыі, ды не проста жаночай, а эмансipaцыі асобы.

Відаць, з гэтай прычыны стваральнікі найноўшай пастаноўкі вырашылі некаторыя акцэнтны ў арыгінале (рускі пераклад Ганны і Пятра Ганзеных) пераставіць такім чынам, каб трохі збавіць сацыяльны пафас ды падкрэсліць шматграннасць і глыбіню п'есы. На першы погляд, унесеныя імі змены істотна ні на што не ўплываюць, але асмеліліся з тым не пагадзіцца. Паказальным становіцца фінал спектакля, у якім Нора не знікае за кулісамі, як робіць яна ў большасці існуючых інсцэніровак і экранізацый, а, наадварот, выходзіць на авансцэну. Ды апошняе, што чужа глядачу, — гэта не стук дзвярэй, а прагны, поўны надзеі на светлую будучыню ўдых — і святло ў зале згасе.

Здавалася б, дробязь, а якая ўплывовая!.. Акрамя рэдкіх правак падобнага роду, на шляху да глядача Ібсенаўскі тэкст прайшоў і праз непазбежныя скарачэнні, прадыктаваныя сучаснымі стандартамі працягласці. Тое, праўда, не вырагавала яго ад іншай праблемы: залішняй літаратурнасці, шматслоўнасці рэплік. Зразумеце правільна, гэта ні ў якім разе не заклік

адмовіцца зусім альбо, барані божа, перапісаць сусветнага класіка. Так, мы маем справу з рэпертуарным тэатрам і каб цягацца моваю з такім пісьменнікам, майстрам драматургіі патрэбны адвага, не меншага маштабу талент ды вельмі высокія кампетэнцыі. А дзе ж іх сёння ў неабходнай колькасці ўзяць?

Агучаная праблема варта абмеркавання хаця б таму, што ўплывае на якасць пастаноўкі. Мова ў арыгінале мудрагелістая, слухаць, як яна «выкульваецца» з вуснаў сучаснікаў, — папросту ненатуральна. Але з тым лёгка прымірыцца (XIX ст.), працягласць рэплік — вось перашкода. Спрабуючы ўсімі сіламі, чаго б тое ні каштавала, угнацца за часам, акцёры (асабліва гэта тычыцца выканаўцаў галоўнай ролі Надзеі Анцыповіч і Ксеніі Харашкевіч, на чых плячах большая частка тэксту) выпальваюць свае рэплікі амаль што аўтаматнымі чэргамі. То не варта было б нешта ў рабоце з класічным тэкстам змяняць? Так, пытанне да тэатраў увогуле, але, пагадзіцеся, ёсць над чым задумацца.

Зрэшты, усе спрэчныя моманты нівеліруюцца чужоўнымі сцэнаграфіяй і работай з мізансцэнай. Жадаючы падкрэсліць «лялечнасць» жыцця галоўнай гераніні, стваральнікі выносяць на сцэну адпаведную бутафорыю (уласна лялькі) і вядомым чынам выбудоўваюць хараграфію герояў (яны то зусім застываюць, калі з імі перастаюць «гуляць» і дзеянне пераходзіць у іншы пакой, то рэзка зрываюцца з месца). Больш за тое, усе па-скандынаўску сціплы дэкарацыі, мяркуючы павінны выяўляць той самы «лялечны домік» у прамым значэнні гэтых слоў: усе сценкі празрыстыя, рассоўныя, а пакоі мяняюцца месцамі...

Карціну дапаўняе светлавы рысунак актуальнай пастаноўкі. Уладзіславам Рыхтэрам (мастак па святле) прароблена вельмі тонкая праца, якая здзіўляе сваёй прастатой і далікатнасцю. Курываваў працэс Арцём Пінчук, таксама мастак-пастаноўшчык. Яго акцёрскую партыю на сцэне хацелася б вылучыць асобна. У выкананні Пінчука адвакат Хельмер, муж галоўнай гераніні Норы (у другім складзе ролю

выконвае Аляксей Карпец), па нашым сціплым меркаванні, проста-такі вярнуў на сцэну магію. Яго фінальны акорд, працяглы эпізод сямейнай спрэчкі ў канцы спектакля, — па-сапраўднаму моцнае завяршэнне відовішча!

Мікіта ШЧАРБАКОЎ
Фота Аляксея МОЛЧАНА

Вярнуць свой камень, альбо Дазволіць сабе пабыць «цюцем»

Ёсць старая галандская прыказка: **мець камень у галаве. Так казалі пра дурнога, вар'ята. І каб чалавек паразумеў, трэба было выдаць гэты камень.** Сюжэт стаў даволі папулярны ў мастакоў Сярэднявечча: можна прыгадаць знакамітую карціну Босха з выявай дзіўнай хірургічнай аперацыі — літаральна шарлатанства. Таму другая ідыёма «выдаляць камень» значыць «падманваць». Даўною гісторыю ўвасобіў на сцэне РТБД рэжысёр Дзмітрый Зімін у спектаклі «Камень дурасці» па п'есе сучаснага драматурга Канстанціна Сечышка.

У галоўнага героя, саракагадовага Рамана, ёсць праблема — пасля аперацыі на мозгу ён больш не можа атрымліваць асалоду ад жыцця. А ўсё таму, што хірургі выдалілі камень дурасці, таму цяпер Раман востра адчувае, якое ўсё бессэнсоўнае. Раздражняюць сябры: спартсмен, які не хварэе, таму што ніколі не п'е таблетак, і прапануе лячыцца зёлкамі; адзіночнік, які пазбавіўся ўсіх матэрыяльных рэчаў; маладая сямейная пара прасветленых, якія вераць, што маляко — гэта гной, а цукар — самы моцны наркотык. Яны рэкамендуюць галоўнаму герою перайсці на сыраядзенне або яшчэ лепш — на монаядзенне. Амаль усе ў п'есе дакладна ведаюць, што рабіць галоўнаму герою. Старыя бацькі даўно разышліся, жывуць маркотна і адзінока, прытым робяць выгляд, што ўсё нармальна і правільна. У агучаным вар'яцтве Раман адчувае сабе самым разумным. Але, тым не менш, чамусьці асабістае жыццё здаецца пустым і шэрым. Яму хочацца збегчы і схаватца,

і вырашае ён гэта зрабіць даволі радыкальна — сысці канчаткова.

Адзінае светлае, што засталася ў героя, — размовы з Марынай, сяброўкай з дзяцінства, якая, на жаль, сваю аперацыю не перажыла. Але ў памяці яна застаецца вясёлай, дасціпнай, упэўненай, асабліва на кантрасце з Раманам, якога яна называе «цюцем». Пэўна, так насамрэч ён сябе і адчувае — аслабелым, разгубленым, прыгнечаным. Здзейсніць план не атрымліваецца: скончыць жыццё не паднялася рука, а вытрымаць ізаляцыю ад людзей складана і страшна. Не менш цяжка нешта змяніць, каб запоўніць пустэчу ў сэрцы, адчуць моц і жаданне ісці далей, убачыць незвычайнае і прыгожае, нават калі нічога не адбываецца.

Святло і цень, чорнае і белае — такім будзе атачэнне галоўнага героя на сцэне. Мінімалістычная, графічная кампазіцыя распадаецца на дзве рэальнасці. Адна — фізічная, тое, што можна ўбачыць вачыма. Пакой бацькі: дзве табурэткі, на адной стаіць бутэлка і чаркі. Жыглы маці: адно жоўтае крэсла. А рэзкія цені складваюцца ў другую ўнутраную прастору холаду і адбіткаў асабістага болю, які кожны хавае за спробамі нешта камусьці давесці.

«А ты адчуў сябе самым дурным», — лёгка кідае Марына. І менавіта гэта самае невыноснае. Хочацца, каб жыццё было ідэальным, складалася правільна. Але мы працягваем рабіць памылкі, выправіць якія або складана, або няма

жадання іх прызнаць, або не дазваляе гордацца, або занадта позна. А прычыны трэба шукаць у першым, другім і трэцім пунктах. Жыць увогуле страшна. Таму што страшна паміраць.

Тэма смерці — лагічнай і выпадковай — праходзіць праз усю гісторыю. Раман сам апынуўся на мяжы, а зараз бачыць старых бацькоў, якія паасобку сталі нібыта зусім маленькімі. Як пясьчынкі ў вялікай прасторы і нават ва ўласных кватэрах. І галоўнаму герою страшна аднойчы стаць такім жа ў вачах дачкі — нязначнай бессэнсоўнай кропкай. А хочацца, каб праз гады, дзесяцігоддзі пра яго і жонку казалі: «Магутныя мае старыя». Гучыць значна лепш. Як пацвяржэнне, што ўсё не было дарма. Хаця б таму, што пра цябе кажуць з цеплынёй і гонарам, нават калі ты ў разуменні грамадства не зрабіў нічога значнага. Ты не мастак, не пісьменнік, не навуковец, не значны дзеяч, не наватар. Звычайны чалавек, які ўсё ж такі змог пераадолець адчуванне экзістэнцыяльнага суму і перастаць апантана шукаць тлумачэнні. Устаць, зрабіць крок — і зноў навучыцца жыць.

Кожны герой п'есы варыцца ў адзіноце, нават калі выглядае шчасліва і спакойна. Заўсёды вельмі хочацца стварыць ілюзію, што усё добра. Так мы выглядаем мацнейшымі, няўразлівымі. Але неабходна дазваляць сабе пабыць «цюцем» і прыняць гэта. Сусвет развальваецца, бо не хапае цэласнасці ўнутры, таму што добрахвотна (ці, бывае, не) выдаляем камень дурасці — падманваем усіх навокал і сабе таксама.

Арына ПРАНІКАВА
Фота з сайта РТБД

Чароўны «Капялюш» Андрэя Рэцікава

Ёсць людзі, якія здольны сумяшчаць адразу некалькі заняткаў. Такім з'яўляецца і Андрэй Міхайлавіч Рэцікаў — кіраўнік народнага тэатра лялек «Капялюш», які працуе пры Цэнтры рамэстваў і традыцыйнай культуры горада Наваполацка. У майстра выдатна атрымліваецца быць кіраўніком, рэжысёрам і акцёрам ляльнага тэатра, выконваць работу мастака-фарміцеля, а таксама браць удзел у розных тэатральных фестывалях і выстаўках. Таксама Андрэй Міхайлавіч узнаваў старажытны від батлейкі «Віцебскі Жлоб», які ўключаны ў Спіс нематэрыяльнай культурнай спадчыны, і паспяхова развівае дадзены від традыцыйнага мастацтва. Апынуўшыся каля Цэнтры рамэстваў, адразу звяртаеш увагу на прыгожы выбар з дрэва. Так і хочацца хутчэй зазірнуць унутр і даведацца, як нараджаецца казка.

— Андрэй Міхайлавіч, раскажыце, калі ласка, пра вашу дзяцінства.

— Я з маленства любіў ляпіць з пластыліну розныя фігуркі, узнаўляў батальныя сцэны. Уся мая кватэра была завалена гэтымі вырабамі. Памятаю, часта даставалася ад маці, бо фігуркі абавязкова падалі і прылепліваліся на палас. Я пастаянна чысціў падлогу ад пластыліну. Але ж гульня гэтая была самая любімая: адчуваў сябе сапраўдным рэжысёрам і прыдумваў розныя сюжэты.

Па адукацыі я філолаг. У студэнцкія гады вельмі любіў выступаць у тэатры. Наогул, сярод маіх родзічаў многа людзей творчых і цікавых: рэзчыкі па дрэве, дэкаратары, мастакі. Мой дзядуля Вікенці — удзельнік Першай сусветнай вайны, чырванадрэўшчык — рабіў мэблю, лодкі з дрэва, хоць сам быў без ног. Я атрымаў дар менавіта ад яго, таму што таксама займаюся дрэвапрацоўкай, але ж нідзе спецыяльна гэтаму не навучаўся. Яшчэ мой дзядуля быў знаёмы з Язэпам Драздовічам. А вось у майго таты сястра спявала ў самадзейным ансамблі. Часта на сямейных пасядзелках мы ўключалі радыёпраграму «Запрашаем на вярток» і доўга слухалі мілія сэрцу песні.

— Як вырашылі стаць лялечнікам, з чаго ўсё пачалося?

— На жаль, калі быў малы, тэатры да нас зусім не прыязджалі. Ды заўсёды былі ідэі, фантазіі зрабіць свой з мноствам лялек і прыгожым адзеннем. Прайшоў час, і вось аднойчы, завітаўшы ў госці да свайго сябра дызайнера, я ўбачыў на яго рабочым сталае пашытую ляльку на руку. Узняў яе і міжвольна пачаў агучваць. Сябар заўважыў гэта і сказаў: «Калі пасля гэтага ты не паставіш лялечны спектакль і не пакажаш яго дзецям, будзе несправядліва».

— Калі адбылася прэм'ера першага спектакля?

— Свой першы спектакль паставіў у 1996 годзе на плошчы Наваполацка з нагоды святкавання Дня горада. Менавіта перад Наваполацкім цэнтрам рамэстваў і традыцыйнай культуры. Прэм'ера адбылася больш чым 20 гадоў таму, якраз перад Калядамі. Мы пашылі некалькі лялек, на шырма намалявалі дэкарацыі і паставілі спектакль па п'есе Францішка Аляхновіча «У лясным гушчары». У маіх руках ажылі такія персанажы, як каларытная баба Каргота, Дзед Лясун... Яны і цяпер захоўваюцца ў маёй майстэрні.

— Чым прывабіла батлейка?

— Батлейка — адна з форм лялечнага тэатра, з'явілася ў Беларусі ў XVI—XVII стст. і была звязана з рэлігійным святкам Нараджэння Хрыста. Аб гэтым сведчыць сама назва тэатра — батлейка (ад Віфлеем ці Батлеем — горад, дзе, паводле біблейскай легенды, нарадзіўся Хрыстос). Батлейка шырока бытавала па ўсёй Беларусі: па гарадах, мястэчках і вёсках. Паказы ладзіліся ў хагах, карчмак, на вуліцах і суправаджаліся музыкай (найчасцей скрыпка і бубен). Традыцыя інсцэніравання біблейскіх сюжэтаў з дапамогай лялек зарадзілася ў Італіі, потым распаўсюдзілася па ўсёй Еўропе і ўвабрала ў сябе нацыянальныя асаблівасці кожнага народа. На Польшчыне яна была вельмі распаўсюджана, тэатр

лялек існаваў нават пры Езуіцкім калегіюме. Я збіраю матэрыялы пра батлейку, захапляюся ёй, удзельнічаю ў семінарах.

— Як жа з'явіўся «Капялюш»?

— Менавіта «Капелюшом» тэатр стаў у 2003 годзе, калі закрылі нашы «калёсныя» гастролі. Акцёры, якія працавалі са мной, звольніліся. Мне і самому хацелася здацца, закрыць тэатр. На адным мерапрыемстве я ўбачыў на сцэне плакат са словамі: «Не законвайце свае таленты». Гэта быў той самы знак, які надаў мне сіл. Вось тады я і зрабіў пастаноўку «Авантуры панюў Кубліцкага і Заблоцкага» па матывах камедыі Пятра

Андрэй Рэцікаў і Марына Неміровіч.

Васючэнкі. У 2003 годзе тэатр пачаў новае жыццё з назвай «Капялюш». Было некалькі варыянтаў назвы. «Капялюш» — гэта прыгожа, казачна, па-беларуску. Можна сказаць: «Справа ў Капелюшы».

— Што прапануе глядачам ваш тэатр?

— Трупа заўсёды рыхтуе тэкст будучай пастаноўкі, каб сучаснаму глядачу было цікава. Дадаём жарты, дзе гэта патрэбна. А вось сюжэт застаецца. У кожным спектаклі задзейнічана ад 10 да 20 герояў. Іншая асаблівасцю тэатра «Капялюш» з'яўляецца тое, што ў бытавых сцэнах удзельнічаюць шпеныя марыянеткі. Я сам вырабляю неабходныя дэталі для прадстаўлення і агучваю марыянетак. Бывае, адзін. Аднойчы агучваў адразу 22 персанажы, выходжу на паклон, а глядачы са здзіўленнем пытаюцца: «А астатнія дзе?».

— Вашым голасам размаўляюць пань ў прыгожым адзенні, цыганка, якая абядае прадказзе лёс, мітуслівая дама — наведвальніца сілонаў прыгажосці... Хто ж яны — героі з чароўнага доміка?

— Раскажу на прыкладзе герояў спектакля «Свет у базарны дзень»: цыган з цыганкай, станоўчы паліцыйскі, сялянін Яська, гараджане, Бэрка, Сара і іншыя. Гісторыя, у якой задзейнічаны гэтыя героі, здарылася ў пачатку XX ст. на Полацкім базары. Многіх герояў прыдумай сам. Напрыклад, аднойчы на працу да нас завіталі так званыя карабейнікі, прадаўцы чаю, шакаладу, пячэння.

Вось і нарадзіўся ў мяне тады вобраз Гандляркі — жанчыны ў прыгожым сарафане з абаранкамі: «Пернік тульскі, кансервы архангельскія, ёсць печань траскі. Купляй! Налятай!»

— Распавядзіце, калі ласка, пра ваш батлейны гурток?

— На базе цэнтры дзейнічае гурток «Знаёмства з Батлейкай». Якраз на летніх канікулах запрашалі дзетак на майстар-клас «Шпенева лялька». Спачатку я раскажы пра гісторыю лялькі, затым па падрыхтаваных загатоўках мы прыдумвалі персанажаў, размалявалі твары, апраналі. Я падказаў, якая тканіна лепш падыходзіць для пэўнага касцюма. Кожны ўдзельнік зрабіў сваю, непаўторную ляльку. З навучэнцамі заўсёды звяртаем увагу на моду пэўнага касцюма: падрабязна вывучаем дэталі касцюма: галаўны ўборы, кашулі, абутак.

— На вашу думку, ці патрэбны лялечны тэатр сучасным дзецям, калі ёсць інтэрнэт?

— Канешне, у сучасных дзяцей іншыя інтарэсы, яны істотна адрозніваюцца ад

вызначаўся выключнай рэлігійнасцю. На прадстаўленні батлейшчык запальвае свечку, і вобразы лялек па чарзе з'яўляюцца на напаяўпразрыстай сценцы — экране. Апошнюю такую батлейку захоўвалі ў Краязнаўчым музеі Віцебска, але яна згарэла ў час Вялікай Айчыннай вайны.

Першую рэканструкцыю я зрабіў на аснове даследаванняў беларускага этнографа Будакіма Раманава, які ў 1889 годзе знайшоў экзэмпляр «жлоба» ў Суражы, апісаў яго і ў 1897 годзе апублікаваў свае назіранні ў кнізе «Беларусь». Праца па рэканструкцыі была доўгая, але ўсё атрымалася. І ўжо ў студзені 2016 года ў тэлеперадачы «Вячэрні Віцебск» прайшла прэзентацыя. Затым мы перадалі яго ў Віцебскі абласны метадычны цэнтр народнай творчасці, дзе тэатр захоўваецца і сёння. Другі варыянт я зрабіў у 2017-м спецыяльна для Міжнароднага батлейнага фестывялю «Нябёсы». Потым ён бабываў на «Чароўным куфэрку» ў Любачы і прадставіў Наваполацк на «Славянскім базары — 2022» у Віцебску. Пазней быў створаны і трэці варыянт ценявога тэатра пры дапамозе энцыклапедычнага зборніка Інбелкульту за 1928 год. У ім ёсць артыкул этнографа Уладзіміра Краснянскага, дзе дакладна распісаны памеры і матэрыялы загінулага падчас вайны экспаната з Ільінскай царквы. Гэта самая дасканалая яго копія на сёння.

— Якое самае адметнае выступленне за апошнія гады?

— Нечаканым для мяне стаў тэлефонны званок з пасольства Вялікабрытаніі з запрашэннем выступіць на Вялікім брытанскім фестывалі ў Мінску каля Ратушы, я павінен быў прадставіць Беларусь. Памятаю, было вельмі добрае надвор'е, шмат людзей прыйшло на свята. На вялікай тэатральнай пляцоўцы выступаў вулічны лялечнік Роберт Майлс з Лондана. Ён паказаў традыцыйны англійскі тэатр панч. Выглядала гэта наступным чынам: шырма з акенцам,

Першая панарама. Аплікацыя.

а ў ім — пальчаткавыя лялькі. Прадстаўленне было на англійскай мове. І разам з ім выступаў і са сваімі марыянеткамі, паказваў інтэрмедзіі. Уражанні незабыўныя.

— Падзяліцеся планами на будучыню.

— Рыхтуюцца два новыя спектаклі ў новым фармаце. Гэта ўжо будзе батлейка, а звычайны тэатр лялек з новымі персанажамі і дэкарацыямі. Перамены чакаюць і батлейку. Ёсць жаданне зрабіць свайго роду залу славы «Капелюш», лялькі якога вольны амаляваць два дзесяцігоддзі дораць сапраўдную радасць глядачам.

— Што ж такое «Віцебскі Жлоб»?

— «Віцебскі Жлоб» — тэатр ценяў, які быў папулярны ў Віцебскай губерні паўтара стагоддзя таму. Рэпертуар

Марына НЕМІРОВІЧ
Фотаздымкі дасланы аўтарам

Пры жыцці стала легендай

Адна з найвыдатнейшых жанчын, жыццё якім давала беларуская зямля, безумоўна, княгіня Настасся Слуцкая. Яшчэ большага вядомасць да яе прыйшла дзякуючы аднайменнаму мастацкаму фільму «Настасся Слуцкая», знятаму ў 2003 годзе на кінастудыі «Беларусьфільм». А 30 кастрычніка 2018 года адбылася прэм'ера балета «Настасся» на музыку беларускага кампазітара Вячаслава Кузняцова, пастаўленага народнымі артыстамі Беларусі Юрыем Траянам.

Такой уяўляў Настассю Слуцкую Арлен Кашкурэвіч.

Настасся Слуцкая ўвайшла ў айчынную гісторыю найперш як мужная абаронца роднай зямлі ад татарскіх захопнікаў. На падобным аспекце засяроджана ўвага і ў згаданай стужцы. Ды ў шмат якіх публікацыях увага сканцэнтравана менавіта на гэтым моманце. Аднак тое яшчэ не «ўся» Настасся Слуцкая.

Яна клапацілася аб эканамічным развіцці Слуцка, працягваючы тую добрую справу, якую дагэтуль рабіў яе муж Сямён Міхайлавіч. Дзякуючы яе клопатам у горадзе паспяхова развіваліся рамёствы. Пашыраўся гандаль з іншымі гарадамі, у тым ліку з замежнымі. Спрыяла Настасся Іванаўна і далейшаму ўмацаванню ў княстве праваслаўнай веры, успрымаючы гэта таксама свайго роду запаветам свайго мужа, праваслаўнага па веравызнанні. Дапамагала ўладарка Слуцка і Свята-Траецкаму манастыру, цэрквам.

Аднак пэўнае дачыненне Настасся Слуцкая мае і да, кажучы сённяшнім паняццем, захавання гістарычнай спадчыны. Дзякуючы ёй працягвала працаваць школа перапісчыкаў, заснаваная пасля таго, як княжацкая рэзідэнцыя з Капыля была перанесена ў Слуцк. Важным клопатам па зберажэнні звестак аб многіх з тых, хто жыў на гэтай зямлі, стаў заснаваны ў 1517 годзе так званы «Слуцкі памяннік». У яго запісвалі прозвішчы памерлых слуцкіх і іншых князёў, духавенства, гараджан. Гэты памінальнік вялі да XVIII стагоддзя. Ён ілюстравалася малюнкамі. Сёння захавалася ўсяго некалькі спісаў гэтага важнага гістарычнага дакумента.

Адзін з іх быў перапісаны ў 1684 годзе і знаходзіўся ў Варварынскай царкве ў Слуцку. Назва яго такая: «Сынодык, альбо Зборанне імен праставленых душ, споражыны в року 1684 іюліа 14 прэзь отцевъ соборных на тот час будучых Саву Подтопу, Сіміона, Ліонтія, Іоанна Мінкевічовъ, Матфея Богушевіча і дакона Іакова Ко-зюлю». У ім занатавана ажно некалькі тысяч іменаў, пачынаючы ад вялікага князя літоўскага Альгерда.

Яго імя ў якасці адліку ўзята невыпадкава. Сын Альгерда Уладзімір — бацька Аелыкі, які стаў заснавальнікам дынастыі князёў Аелыкавічаў, аднаго з самых вядомых і найбагацейшых магнатскіх родаў у Вялікім Княстве Літоўскім. Аднак не толькі імяны прадстаўнікоў роду Аелыкавічаў згадваюцца ў памянніку, але і мінскіх

князёў Глебавічаў, шляхетных родаў Ваньковічаў, Зверавых і іншых. Называюцца і слуцкія мяшчане.

У адным з асобнікаў ёсць імяны манахаў кіеўскага Пустыннага манастыра. Гэта сведчыць аб кантактах паміж Слуцкам і Кіевам. Тут жа змешчана і канкрэтнае пацвярджэнне гэтаму. Паводле тэксту прыведзенай граматы, відавочна, што ў 1517 годзе архімандрыт слуцкага Свята-Траецкага манастыра і архімандрыт Свята-Нікольскага манастыра ў Кіеве дамовіліся аб згаданні братаў слуцкіх у кіеўскім памянніку і, адпаведна, кіеўскіх — у слуцкім. Рабілася гэта тады, калі пісьмова пацвярджалася смерць пэўнага з іх.

Настасся Слуцкая пры жыцці стала легендай. Прынамсі, яшчэ ў пачатку XVI стагоддзя з'явілася «Паданне пра абарону Слуцка». Яно апавядае пра напад на горад татараў. У свой час запісаў яго пісьменнік, урадженец Слуцка Язэп Дыла. Дарчы, ён уваходзіў у Часовы рабоча-сялянскі саветніц ўрад Беларусі, быў у ім камісарам працы. Язэп Восіпавіч гэтую гісторыю пачуў ад сваёй бабкі Дамінікі. Яна славилася ў Слуцку як казачніца і народная спявачка. У перакладзе Язэпа Дылы на сучасную беларускую мову паданне гучыць так:

*А і было гэта, сталася ў нас, на Белай Русі!..
Як паўстала на ёй улада княжацкая.
Павялася крыўда над людзьмі, што раней вольна жылі!
Стала княжацкаю зямля
Разам з лесам, разам з рэкамі, азёрамі...
Так з карысці княжай на сялян
І прыгон самы паўстаў!
І хоць князьмі цэрквы Богу будаваліся,
Не было літасці княжай да араты!..
Угнявілі, відаць, людзі Спаса з Прачыстаю,
І паслана была кара на зямлю нашою...
Па знішчэнні Кіева й Чарнігава
Пачалося найце татарскае на Слуцк наш...
А вёў татараў на тутэйшую Русь
Кунец-здорацнік тураўскі...
Князь жа Андрэй Слуцкі
Да цесця ў Мінск падаўся...
І калі б дзіўніц-замак Слуцкі
Не Мураш-майстар будаваў,
І калі б абарону яго
Не ваявода Пуцята трымаў,
Быць бы тады бядзе немінучай —
Загінулі б слуцкія людзі!..
Падступілі да сцен дзядзінца ворагі.
Тучай ілюць татараў стрэлы доўгія...
А ў адказ ім нашы з самастрэлаў
Пасылаюць свае стрэлы жалезныя, калёныя,
Што нясуць смерць пэўную ворагу...
І хоць татараў ад сцен і адбілі,
Удалося ім пралом у браме зрабіць.
І хоць безліч татараў з таго палягло,
А замест іх новыя перліся...
Пачала б тады слабнуць сіла случан...
Ды якраз у той час Настасся, жонка лучніка,
З дзіцем сваім на руках, з малым хлопчыкам,
А за ёю і маткі іныя з малымі дзецьмі!*

*Да абаронцаў падышлі-заявіліся,
Імем дзяцей сваіх Наста з маткамі
Перамагчы ворага заклікаў сталі...
І чуд вялікі той час стаўся.
Дух абаронцаў ён узяў у дзядзю, яра,
А татараў дух з таго заняў...
І пагналі нашы ворага лютага
Аж да самага стану іх!
А назаўтра, падпалішы дамы горада,
Адвішлі татараў ад Слуцка,
На захад далей пайшлі гвалтаўнікі...
Так Настасся, жонка лучніка,
Родны горад уравала ад ворага,
За што і памяць пра яе паміж нас
Зсталася неўміручая!*

Як відаць, паводле народнага ўяўлення Настасся не княжыня была, а жонкай лучніка. Само па сабе гэта сведчыць аб тым, што яна карысталася такой вялікай любоўю і вядомасцю, што ўспрымалі яе блізка да свайго асродка. Таму і памяталі людзі простыя раўнёй сабе, гэтакі, як і самі.

Бадай, і праўда на баку тых гісторыкаў, якія сцвярджаюць, што Настасся Аелыкаўна магла стаць правобразам былінай Настасі Мікулічны. Быліны, як вядома, нараджаюцца не на пустым месцы. З'яўленню іх спрыяюць пэўныя падзеі ці нейкія нечаканыя выпадкі, здарэнні, дзеянні канкрэтных людзей.

Выказваецца і яшчэ адна версія. Звязана яна з гістарычнай паэмай Адама Міцкевіча «Гражына». Сам паэт гэты твор назваў «паэтычнай аповецю». Быццам ён галоўную гераіню спісаў з княгіні Настасі. Гэтаму, праўда, няма дакументальнага пацвярджэння. Ды ў каментарых да паэмы пра такую сувязь Адам Міцкевіч нічога не гаворыць. Калі б сапраўды воблік Настасі Іванаўны прывабіў яго, наўрад ці не засведчыў бы гэта.

Тым не менш выказаная версія па-свойму прывабная. Гражына гэтаксама смела і самаахвярна змагалася з ворагамі, як і слуцкая княгіня. Учытаецца ў паэму, і быццам бачыш яе перад сабой. Нясецца на кані з мячом у руках на татар. Вельмі гэтыя радкі нібы пра яе:

*І цяпер ці ты знойдзеш людзей у краіне,
Каб не чулі, не зналі песні аб Гражыне,
Спявае я Наваградская змінка.
Поле ж бою завецца — Літвіні даліна.*

Пераклад з польскай мовы Сяргея Дзяргая.

Хоць з Наваградчынай жыццё княгіні Настасі, як вядома, не было звязана, і не ваявала яна там. Таму і не можа спяваць пра яе колішняя Наваградская гміна. Гэта была найменшая адміністрацыйная адзінка ў буржуазнай Польшчы.

Затое добра памятаюць пра яе ў Слуцку. Праўда, няма ў горадзе над Слуцку слаўнай Літвінкі даліны. Аднак ёсць помнік. Як і прападобнай Софі Слуцкай. Яна стала апошняй у родзе Аелыкавічаў. Дарчы, была прапраўнучкай Настасі Іванаўны.

Віктар ЗАКРЭЎСКИ

Ваярскі чын князя Вячкі

Адважны князь Вячаслаў Барысавіч прыбыў у горад Кокну па рашэнні магутнага полацкага валадара Уладзіміра на пачатку 1200 года. Галоўнай місіяй загартаванага ў сечах палачаніна з'яўлялася абарона ад германцаў велізарных абшараў уздоўж Дзвіны і Гаўі, дзе з пракаветных часоў жылі заможныя славянскія плямёны — зямгалы, селы і лівы.

На правым беразе шырокай Дзвіны, акурат там, дзе ў яе ўпадала рэчка Кокна, Вячка хутка ўзвёў на стрэліцы непрыступную цверджу, якая стала яго рэзідэнцыяй. Багатая Кокна, што раскінулася ў маляўнічым кутку, вельмі прываблівала гасцей. Горад Вячкі не абмінала аніводная купецкая ладзя: сюды ахвотна прычальвалі, каб выгадна збыць тавары на людным рынку і добра адпачыць.

У 1203 годзе князь Вячка згуртаваў значныя сілы і здзейсніў вайсковы паход на Рыгу, дзе атабарваліся германцы і адкуль здзіўнілі вайсковыя рэйдзі. Аб'яднанні ў Брацтва воінаў Хрыста на чале з іх першым магістрам Віна фон Рорбакам, мечаносцы наўпрост пагражалі ўсходнім славянам, імкнучыся ўсталяваць поўны кантроль над ключавымі гандлёвымі шляхамі па Дзвіне і Гаўі, а таксама іх прытокамі.

Вячка меў на мэце дарэштвы выбіт фанатычных крыжакоў з Рыгі і наогул ачысціць ад германскай прысутнасці ўсё ўзбярэжжа Варажскага мора. На баку захопнікаў выступіў магутны рыжскі біскуп Альберт, які таксама надта прагнуў пашырыць уласны ўладанні за кошт славянскіх земляў. На вырчку мечаносцам

прышлі крыжацкія атрады з Германіі. Супольна яны адбілі наступ Вячкі і полацкіх дружын, што ўдзельнічалі ў паходзе.

Наступны буйны рэйд супраць мечаносцаў Вячка і полацкі валадар Уладзімір Усяславіч здзейснілі разам у 1206 годзе. Беларускія ваяры разграмілі перадавыя атрады крыжакоў, захапілі шмат маёмасці, але знішчыць іх дастатку не ўдалося, бо тыя схаваліся ў непрыступных мураваных замках — Ікскуль і Гольм. Да таго ж на дапамогу агрэсіўным германцам прыплыў з вялікім войскам іх новы хаўруснік — дацкі кароль Вальдэмар, які таксама хацеў гаспадарыць у Варажскім моры і над яго ўзбярэжжамі.

Вельмі трагічным у жыцці князя Вячкі стаў 1208 год. Аб'яднанні сілы мечаносцаў знянцу напалі на землі Кокнаскага княства. Вячка з дружнай мужна біўся з ворагам, але сілы былі няроўныя. Каб пазбегнуць ганебнага палону, князь з астаткамі знясіленых ваяроў прыняў цяжкае рашэнне — спаліць цверджу і адступіць.

Акрыжыўшы ад раненняў, князь Вячка накіраваўся на поўнач, каб зноў змагацца з мечаносцамі, дзе тыя актывізавалі вайсковыя дзеянні з мэтай захопу заможных земляў Пскоўскай рэспублікі і Ноўгарада Вялікага. У 1224 годзе з дружнай у колькасці 200 ваяроў ён мужа абараняў славянскі горад Юр'еў ад крыжацкіх ордэў магістра Фольквіна фон Вінтэрштатэна.

Бясстрашны князь Вячка з палпелнікамі біліся да апошняга. Дапамога з Ноўгарада Вялікага не паспела прыйсці ў час. Мужны ваяр загінуў у сечы, баронячы Айчыну ад ворагаў.

Іван САВЕРЧАНКА

Простыя рэчы

Наймагутнейшая зброя — думкі

Зазвычай чалавек пачынае ўсур'ез ставіцца да свайго здароўя і ўважліва сачыць за рацыёнам тады, калі з узростам назапашваюцца пэўныя праблемы, у тым ліку з лішняй вагой. Невялікі кантынгент сярод аматараў здаровага ладу жыцця складаюць літаратары, паэты — пагатоў. Пра хобі, якое стала большым, чым проста захваленне, — стылем існавання, распавядае пісьменнік Зміцер Арццох.

Зміцер Арццох.

— Зміцер, твае сябры прывыклі ўжо да таго, што ў сваіх сацыяльных сетках ты часта выкладваеш розныя карысныя стравы, кактэйлі.

— Падабаецца ў гэтым плане пэўная доля публічнасці, была задума нават стварыць канал пра здаровы лад жыцця. Думаю над яе ажыццяўленнем.

— Як ты прыйшоў да карыснага ва ўсіх адносінах хобі?

— Спачатку яно сапраўды было як хобі. Захапленне здаровым харчаваннем вырасла з цікавасці да арабскай культуры: збіраў калекцыю вярблюдаў, вывучаў арабскую мову, слухаў адпаведныя песні і глядзеў фільмы. Марыў з'ездзіць у Марока. Аднак надарылася вандроўка ў Егіпет, дзе я напрактыкаваўся ў мове. Як ні дзіўна, інтарэс да арабскага свету знік, затое з'явілася жаданне займацца ўласным здароўем і правільным харчаваннем. Пачаў перабудоўваць свой рацыён, амаль адмовіўся ад салодкага. Стаў хадзіць на фітнес, спецыяльныя заняткі, нават вёў запісы, што і калі з'еў, выбудоўваў графік, як і ў колы есці. Было цікава сачыць за зменамі ў арганізме: што ён прымае, што — не.

— 3 чаго зазвычай пачынаецца твой дзень?

— Як прачынаюся, адразу п'ю цёплую ваду з алоэ, лімонам альбо мёдам, каб разбудзіць страўнік. Пасля бяру малако, банан ці яблык, дадаю пратоіну і гатую ў блендэры кактэйль. Гэта і смачна, і хутка: прыгатаванне сніданку займае ўсяго дзве хвіліны.

А бывае, што ранішні кактэйль надакучвае, тады магу з'есці і аўсянку ці прыгатаваць амлет.

— Няўжо аўсянка бывае смачнай?

— Так, калі даўно яе не еў. Праўда, штодзень яе ўжываць нельга, там вельмі шмат вугляводаў...

— 3 чаго складзеныя далейшыя твой рацыён?

— На абед зазвычай катлетка з гарнірам. Пад вечар — штосьці бялковае, напрыклад, тварог з гарбатай. На вячэрнюю карысна есці рыбу. Часам гатую філе з рысам ці грэчкай. Калі на кулінарныя шэдэўры не застаецца сіл і часу, ўжываю варуліны яйкі: там ёсць фермент, які спальвае тлушч, пакулы ты спіш. Да таго ж гэта сытна.

Вельмі добра ўжываць салаты. Так, улетку, бывала, сядзеў на адной траве. Люблю і каву з салодкім раз ці два на дзень. Акрамя таго, у перапынках ем штосьці вітаміннае: яблык, апельсін.

— Ці ёсць нешта такое, што ты не стаў бы есці? Так, дыеталагі гавораць, што смажанае зусім ніякай карысці арганізму не дадае — толькі калорыі...

— Бульбу не смажыў бы: проста ў галаве не ўкладецца, што сам сабе буду гатаваць нешта шkodнае... Я нават рыбу ці філе не смажу, а вару на вадзе ў спецыях. Вельмі смачнай атрымліваецца на патэльні пад накрыўкай гарбуша з лімонам. Катлеты таксама гатую толькі на пары, не смажу. Ужываю зрэдку і гарэлку ў невялікіх дозах: такім чынам даеш адпачынак мозгу, адбываецца перазагрузка, і ты абнаўляешся. Нервовая сістэма таксама павінна адпачываць: гэта лепш, чым сядзець на антыдэпрэсантах...

Лічу, што нельга ні з чаго рабіць культ. Калі чагосьці вельмі хочацца, трэба сабе гэта дазваляць. Галоўнае — не само па сабе правільнае харчаванне, а здаровы лад жыцця, правільнае стаўленне да яго, імкненне стаць лепшым.

— То-бок, акрамя карыснай ежы, важна яшчэ рабіць фізічныя і разумовыя практыкаванні?

— Так, здаровы лад жыцця — не толькі ў харчаванні, але і ў тым, каб праграмаваць сябе на станоўчыя думкі. Скажаў, што ўсё будзе добра — значыць, аўтаматычна так яно і будзе. А калі пачынаеш на нечым зацікавіцца, тое і з'яўляецца. Часам, як адольвае сум, выходжу на прабежку ў парк. Займаюся на турніках. Гэта дапамагае.

Акрамя таго, не менш важна ачышчаць свае думкі ад негатыўнага, зайздасці, нывіцы. Раней часта пакутаваў ад гэтага, ды і зараз, бывае, здараецца, калі падаецца, што нікому не патрэбна мая творчасць і паўстае пытанне: навошта я ўсё гэта раблю?... Але нядаўна са

здзіўленнем заўважыў, што восень пачалася, а традыцыйнай восеньскай хандры няма...

— Падзіліся рэцэптам, як пазбавіцца ад унутранага нывіцы?

— Сябры, з якімі я магу паразмаўляць пра тое, што «баліць». У той жа час разумю: сябрам гэта слухаць надакучвае. Даводзіцца трымаць. Калі ж трыманне разрываецца, атрымліваецца верш — вельмі дапамагае, калі ўсё можна выліць на паперу. Праўда, большасць вершаў «нывіцаў» пасля выкідаю.

Часам так званае нывіцё ўсё адно бярэ верх: тады шкадую сябе, што выяўляецца ў разбуральных думках аб тым, што я непатрэбны, нецікавы. Хочацца быць іншым, больш запатрабаваным, і пачынаецца пыкальнае кола... Але навучыўся гэта кантраляваць. Калі надараецца нейкая непрыемнасць, спрабую пераклучыцца на іншае, думкі пра ўласныя няўдачы адсякаю... Гэта ратуе. Калі ж ім паддацца, можна зайсці невядома куды...

А ў той перыяд, які быў для мяне найскладанейшым, каб не надакучваць з адным і тым жа знаёмым і сябрам, хадзіў да псіхолога. Напружаны перыяд мінуў.

— Калі ж трапляеш у эмацыянальную бездань, ад чаго ніхто не застрахаваны, што найперш варта рабіць, каб з яе выбрацца?

— Па-першае, трэба паспрабаваць пасціцца, каб табе нечага захацелася. А калі пераклучаешся з псіхічнага стану на фізічны, яно заўжды дапамагае. З'есці тое, чаго хочацца. Нават паньць можна крыху. Потым зразумееш, што яно табе нецікава. Самая магутная зброя — думкі. У іх сіла чалавека. Калі ён захоча і скажа сабе: «Хопіць, час ісці далей!» — на дапамогу абавязкова прыйдзе іншы чалавек альбо абставіны. Ты сам запусціў гэтую негатыўную праграму — сам мусіш і спыніць. Можна дазволіць сабе: сёння яшчэ хандра, дэпрэсія, а заўтра (ці праз гадзіну) я з гэтага выходжу. Чалавек — магутная істота, творца...

Аднойчы мне падказалі дзейсную практыку. Калі ўсё зусім кепска, трэба спыніцца і ў думках намалюваць рысу пад назвай «дзяжка». Затым скажаць сабе: «Я перастаю праз гэтую рысу, ачышчаюся, і ўсё кепскае застаецца там... Пераходжу ў новы стан». Неаднойчы рабіў так — дапамагала.

— Асноўныя матывы твайіх лірыкі — унутраны стан, часта сум, самота, каханне. І ніводнага верша пра смачную ежу...

— Сапраўды, чамусьці вершы пра здаровы лад жыцця не атрымліваюцца. Не пісаць жа, як уцягваеш свой живот, — гэта будзе камядзя (смяецца). — Заўв. аўт.) Але яно дапамагае ствараць іншыя вершы.

Гутарыла Таша ШПАКОЎСКАЯ

зваротная сувязь

Звярыныя прыгоды

Урамках блока ранішніх праграм «У рытме дня» на канале «Культура» Беларускага радыё выходзіць праект «Адным штрыхом» з вершамі і мініяцюрамі беларускіх аўтараў, а таксама «Ранішні серыял» з празаічнымі творами.

Праграма «Літаратурная анталогія» прапануе старонкі рамана Лідзіі Арабей «Іскры ў папалішчы». У «Радыебібліятэцы» гучыць твор Франсуаза Саган «Крыху сонца ў халоднай вадзе». Апаўданымі чакаюць слухачоў у праекце «Літаратурныя гісторыі» ў вячэрнім эфіры выхадных.

Публіцыстычны суботні праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі, навінкамі беларускіх выдавецтваў і анонсам штодзённіка «ЛіМ».

Аматары паэзіі ў праекце «Прачудным радком» змогуць паслухаць вершы Ніны Мацяш.

У перадачы «Радыетэатр плюс» у выхадныя — Я. Купала «Раскіданае гнездо», радыеверсія спектакля Тэатра імя Я. Купалы (да 85-годдзя з дня нараджэння народнага артыста Беларусі Б. Луцэнкі).

Юным прыхільнікам мастацкага вяртаньня канал «Культура» прапануе з п'ядзелка да пятніцы чытанні ў межах праекта «Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівыя». Гэтымі днямі гучыць гісторыя Людмілы Рублеўскай «Прыгоды мышкі Пік-Пік» у выкананні артысткі Лікі Пташук.

У суботу і нядзелю ў перадачы «Дзіцячыя радыетэатр» прагучаць выхадныя радыеспектаклі з фондаў. Штовечар у 21.00 для маленькіх выхадзіць «Вячэрняя казка».

У нядзелю і чацвер увазе слухачоў — праект Навума Гальпяровіча «Развагі пра літаратуру». Радыеверсія тэлеперадачы «Суразмоўцы» гэтага пісьменніка, якая гучыць на «Культуры» ў нядзелю і сераду, прапануе сустрэчу з літаратурнаўцамі, лаўрэатам Нацыянальнай прэміі ў галіне літаратуры Ігарам Запрудскім.

У праграме магчымыя змены. Расклад перадач канала «Культура» даступны на сайце www.radiokultura.by і ў сацыяльных сетках.

30 верасня — 75-годдзе адзначае Александр Каткоў (1947), беларускі мастак кіно і тэлебачання.

30 верасня — 60-гадовы юбілей святкуе Уладзімір Карызна (1962), беларускі кампазітар.

1 кастрычніка — 85 гадоў з дня нараджэння Івана Вашкевіча (1937—2011), беларускага акцёра, тэатральнага дзеяча, заслужанага работніка культуры БССР.

1 кастрычніка — 85 гадоў з дня нараджэння Андрэя Мдзівані (Мдывані) (1937—2021), беларускага кампазітара,

педагога, народнага артыста Беларусі.

1 кастрычніка — 80-гадовы юбілей святкуе Вольга Савіцкая (1942), беларускі музыкантаўца, педагог.

2 кастрычніка — 90-гадовы юбілей святкуе Валянціна Антонава (1932), беларуская спявачка, заслужаная артыстка БССР.

3 кастрычніка — 125 гадоў з дня нараджэння Міхаса Дуброўскага (Міхаіла Георгіевіча; 1897—1983), беларускага паэта, драматурга, перакладчыка.

Календар падрыхтаваны БДАМЛМ

Мінскае гарадское аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі запрашае:

1 кастрычніка — на творчую сустрэчу з Янай Явіч у Мінскім дзяржаўным палацы дзіцяці і моладзі (літаратурна-музычная гасцёўня). Пачатак у 17.00.

6 кастрычніка — на творчую сустрэчу Міхаса Пазнякова з вучнямі СШ № 143 імя Мухтара Аўэзава. Пачатак у 10.00.

6 кастрычніка — на творчую сустрэчу з Лізаветай Палеев у публічную бібліятэку № 2 (вул. Усходняя, 56). Пачатак у 15.00.

6 кастрычніка — у Дом дружбы (вул. Захарова, 28) на паэтычна-музычны вечар, прымеркаваны да 130-годдзя з дня нараджэння Марыны Цвятаевай. Пачатак у 16.00.

6 кастрычніка — у публічную бібліятэку № 5 (вул. Казлова, 2) на творчы вечар празаіка Міхаіла Галдзіянова. Пачатак у 18.00.

Выходзіць з 1932 года

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная калегія:
Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барсук
Віктар Гардзеі

Уладзімір Гіналімедаў
Вольга Далдзімава
Жана Запарытка
Анатоль Казлоў
Анатоль Крайдзіч
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч
Віцаслаў Нікфараў
Мікалай Чарнін
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захарова, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
адказны сакратар — 377-99-73
аддзел крытыкі
і бібліяграфіі — 317-20-98
аддзел прозы і паэзіі — 317-20-98

аддзел мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень у пятніцу.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальныя льготны
дадаткі на аўтарства;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выданае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:

Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ
Нумар падпісанні ў друк
29.09.2022 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 685

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэксы 220013
Заказ — 2189
D 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
M 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рупакісы прымаюцца толькі ў электронным
выглядзе (праграма Microsoft Word),
не вяртаюцца і не рэцэнзуюцца.
Гэтыя рэдакцыі можа не супадаць
з меркаваннямі аўтараў публікацыі.
Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія
прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці
з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.

ISSN 0024-4686

